

ምዕራፍ ስድስት

ካቶሊካዊያን

የካቶሊክ የትመጣነትና መችመጣነት

በ17ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ለተከሰተው 3ኛው የመከራ ዘመን ምክንያት የካቶሊክ ሃይማኖት ወደ ኢትዮጵያ መግባት መሆኑ ምንም እያከራከርም፡፡ የሃይማኖቱን የትመጣነት ለማወቅ ታሪክ ብንመረምር ወደ ፖርቹጋል ይወስደናል፤ መችመጣነቱንም ለመገንዘብ ታሪክን ብንበረብር ወደ 15ኛው መ.ክ.ዘ. የኋሊት ይስበናል፡፡ አገባቡን በተመለከተ ደግሞ እነዚህን የታሪክ ገጾች ብንገለብጥ ዲፕሎማሲያዊ ግንኙነትን ተከክ ያደረገ መሆኑ ግልጽ ይሆናልናል፡፡

ብዙዎች የኢትዮ - ፖርቹጋል ዲፕሎማሲያዊ /ወዳጃዊ/ ግንኙነት የተመሠረተው በ16ኛው መ.ክ.ዘ. በተለይም በልብነ ድንግልና በገላውዴዎስ ዘመነ መንግሥት እንደሆነ ይገምታል፡፡ ነገር ግን በሁለቱ ነገሥታት ዘመን ወዳጃዊው ግንኙነቱ በተጠናከረ ሁኔታ መስመር የያዘበት እንጂ መሠረት የተጣለበት አይደለም፡፡ ይልቁንም መሠረቱ የተጣለው ከ1470-1486 ዓ.ም ለ16 ዓመታት በነገሡት በዐጤ እስክንድር ዘመነ መንግሥት ነው፡፡

ወዳጃዊ ግንኙነቱን በቅድሚያ አብዝታ የፈለገችውና የዲፕሎማሲ ልዑክ የላከችው ኢትዮጵያ መሆኗን የሚተርኩም ብዙዎች ናቸው፡፡ እውነታው ግን ከዚህ

በተቃራኒው ነው። ለመጀመሪያ ጊዜ የወዳጃዊ ግንኙነት ልዑክ መርጣ የላከችውና ከኢትዮጵያ ጋር ዝምድና የፈለገችው ፖርቹጋል ነበረች።

ፖርቹጋል በምዕራብና በደቡብ ከአትላንቲክ ውቅያኖስ በምሥራቅ ከስፔን ጋር የምትዋሰን አገር ነች። በተለያዩ ጊዜያት በጀርመን፣ በኖርማዲ፣ በሮማ፣ በዐረቦችና በአፍሪካዊያን በደረሰባቸው ወረራ የተነሳ ሕዝቦቿ የተጠቀሱት አገራት ሕዝቦች ቅይጥ /ድቃይ/ ናቸው። በተለይም ሮማዊያን ለረጅም ዘመናት ገዝተዋቸው ስለነበር በዘር፣ በሃይማኖት እንዲሁም በባሕል ብዙ ተጽእኖ አሳድረውባቸዋል። በመሆኑም አብዛኛው ሕዝብ ወደ ሮማዊነት ተቀይሯል። ፖርቹጋሎች ከ10ኛው መ.ክ.ዘ. ወዲህ የራሳቸውን ሉዓላዊ መንግሥት መሥርተው ለታላቅ ልዕልና በቅተዋል። በሥልጣኔና በጦር ኃይላቸውም የበረቱ ሆነዋል።

«...ሥልጣኔና ገናንነት ከዛፍ ወደ ዛፍ እየበረረ እንደሚያርፍ ከግብጽ፣ ከአሰርና ከባቢሎን ወደ ፋርስ ወደ ግሪክ ከግሪክ ወደ ሮማዊያን ከሮማዊያን ወደ ዐረቦች ሲተላለፍ ቆይቶ አሁን የዐረብን ሥልጣኔና የሮማ ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን የተቀበሉት የፖርቹጋል ተወላጆች በዚህ በመካከለኛው ዘመን ላይ በማናቸውም ረገድ በእግር ጦር በባሕር ኃይል ጦር እየበረቱ ሔዱ።...»

/የኢትዮጵያ ታሪክ ከዐፄ ይኩኖ አምላክ እስከ ዐፄ ልብነድንግል። ዝኒ ከማሁ ገጽ 275/

ፖርቹጋላዊያን በዚህ መልኩ ጠንክረው በ14ኛውና በ15ኛው መ.ክ.ዘ. እጅግ የበዛ ኃይልነት ተሰምቷቸው ነበር። እንግሊዝ፣ ፈረንሳይ፣ ጀርመን፣ ስፔን፣ ጣሊያን በድንበርና በሃይማኖት ውዝግብ ሲበራቁሱ ፖርቹጋል ግን ዘመናዊ መርከቦችን እያዘጋጀች በአሜሪካ፣ በእስያና በአፍሪካ መስፋፋቷን ተያያዘችው። በሌላ በኩል ደግሞ የኛይቱ አገር ኢትዮጵያ እስከ 9ኛው መ.ክ.ዘ. ድረስ መናገሻ ከተማዋን በአክሱም አድርጋ ከቁስጥንጥንያ መንግሥት ጋር ወዳጃዊ ግንኙነቷን በማጥበቅ እስከ ዐረብ ምድር ድረስ አስፋፍታ የነበረ ግዛቷን በዐረቦች መነሳት የተነሳ እያጣች ሔዳ ነበር። በተለይም የውጪዎቹ እስላማዊ መንግሥታት ቱርክና ግብጽ፣ ከውስጥም የተነሱት እስላማዊ የአፋር ባላባቶች እና በሰሜን ያሉት አይሁዳዊ ፈላሻዎች ግዛቷን ብቻ ሳይሆን የክርስትና ሃይማኖትን በአያሌው ተገዳድረውባታል። ነገሥታቱ ግን በተለይም ከዛጉዊ ሥርወ መንግሥት ነጋሢዎች በኋላ የተነሱት ሰሎሞናዊ ነጋሢዎች ማዕከላዊ መቀመጫቸውን በሸዋ አድርገው ሳለ በተንቀሳቀሱበት ቦታ ሁሉ ኦርቶዶክሳዊቷን ቤተ ክርስቲያን በመትከል ተጉ።

ፖርቹጋልንም ወደ ኢትዮጵያ ወዳጃዊ ልዑክ እንድትልክ ያደረጋት ይኸው ሃይማኖትንና የአገር ነፃነትን የማስጠበቅ ጠንካራ ትግል ነው። ወዳጃዊ ግንኙነቱን ለመጀመር የተነሳችው ከፍሎራንስ ጉባኤ በኋላ ነው። በዚህም ፖርቹጋል ከሌሎች አውሮፓዊ ክርስቲያን አገራት በላቀ መልኩ በምስራቅ አፍሪካ አገራት ላይ ከፍተኛ ተጠቃሚነት ነበራት። ሌላዋ የምስራቅ አፍሪካ በተለይም በሰሜኑ በኩል ከፍተኛ ተጠቃሚነት የነበራት አስላማዊቷ አገር ቱርክ ነበረች። በዚህ የተነሳ ሁለቱ አገራት ግጭት ውስጥ ገብተው ነበር። ፖርቹጋል ከክርስቲያኑ የኢትዮጵያ መንግሥት ጋር ኅብረት በመፍጠር ቱርክን መውጋት ፈለገች። እናም በ1478⁷¹ ዓ.ም /እ.ኤ.አ. በ1486/ አልፎንሶ ዲ ፓይቭ እና ፔድሮ ኮርቢልሐም የተባሉ መልዕክተኞችን ቱርኮች እንዳያውቋቸው የነጋዴ ልብስ አልብሳ ወደ ኢትዮጵያ ላከች።

ሁለቱ ልዑካን በሮድ ደሴትና በግብጽ ሱክኪም በኩል አድርገው ኤደን ደረሱ። ኤደን ላይ ተለያይተው አልፎንሶ ዲ ፓይቭ በርበራ ሰደርስ ሞተ። ፔድሮ ኮርቢልሐም ግን ወደ ሕንድ በመሔድ በካልኩታና በጎኦ ቆይቶ ከዚያ በስፍላ በኤደን በኩል አድርጎ ካይሮ ገባ። በካይሮም የጓደኛውን መሞት ሰማ። ነገር ግን ከአገሩ መንግሥት መልዕክቱን ለኢትዮጵያ መንግሥት እንዲያደርስ የሚያሳስብ ደብዳቤ ደረሰው። ኮርቢልሐም ገብውን ቀጥሎ በዚያ በኩል ኢትዮጵያ ገባ።

የፖርቹጋል መንግሥት ልዑክ ኢትዮጵያ የገባው በፀጢ አስክንድር ዘመነ መንግሥት ሲሆን በወቅቱ ንጉሡ ከአፋሮች ጋር ጦርነት ገጥመው ነበር። በብዙ ችግር ከንጉሡ ጋር የተገናኘው ኮርቢልሐም ከንጉሡ ዘንድ ቀርቦ መልካም አቀባበል ተደረገለት። ከጦርነቱም በኋላ ንጉሡ አስክትለውት ወደ መናገሻቸው ተጉለት ገቡ። የንጉሡ ዕድሜ አጭር በመሆኑ ወዲያው ሞቱ። ከአስክንድር ቀጥለው በነገሡት በፀጢ ናኦድና በልጃቸው በልብን ድንግል ዘመን በቤተ መንግሥት ተቀምጦ ስለፖርቹጋል መንግሥት ገናናነት ይተርክላቸው ጀመር። በቤተ መንግሥቱ በግብረ ገብነቱ መልካም ተቀባይነትን አግኝቶ ስለነበር እቲጌ እሌኒ⁷² ከአንዲት ሴት ጋር አጋብተውት እንዳሻው ሆኖ ይኖር ጀመር።

ኮርቢልሐም ውትወታው ተሳክቶለት የኢትዮጵያ መንግሥት ነጋሢ ዐጢ ልብን ድንግል ማቱዎስ የተባለውን መልዕክተኛ ወደ ፖርቹጋል መንግሥት የወርቅ መስቀል፤

⁷¹ - በ1479 ዓ.ም ነው የሚሉ ድርሳናት አሉ።

⁷² - የዐጢ በእደ ማርያም ባለቤት ናቸው።

ደብዳቤና ሌሎች ስጦታዎችን አስይዘው 1502 ዓ.ም /በ1510 እ.ኤ.አ./⁷³ ላኩ። ማቴዎስ ፖርቹጋል ደርሶ እስከሚመለስ ከዐሥር ዓመታት በላይ ፈጅቶበት ነበር። ይህም ሆኖ በመልስ ገዛው ላይ በ1510⁷⁴ ዓ.ም ደብረ ቤዘን ሲደርስ ከዚህ ዓለም በሞት ተለየ።

የመልዕክተኛው ማቴዎስ ዜግነትን በተመለከተ አምታች የሆነና የተለያዩ መረጃዎች አሉ። ለምሳሌ ተክለ ጸድቅ መኩሪያ የኢትዮጵያ ታሪክ ከዐጤ ልብነ ድንግል እስከ ዐጤ ቱዎድርስ በሚለው መጽሐፋቸው የአርመን ተወላጅ ያደርጉታል። በሌላ በኩል ደግሞ ታደለ ገድሌ የንግሥታት ገድሎችና የፍቅር ታሪኮች ቡተሰኝ መጽሐፋቸው ኢትዮጵያዊ መሆኑን አስቀምጠዋል።

ፖርቹጋላዊያን በዐጤ እስክንድር ዘመን የጀመሩት የፖለቲካ ወዳጃዊ ግንኙነት መሰል⁷⁵ ተግባር በገላውዴዎስ ዘመን 400 ወታደሮቻቸውን ልከው ለአገራችን ታላቅ መሥዋዕትነትን የክፈሉ ዘመን አይሸፊ ባለውለተኞቻችን እንዲመስሉ አድርጓቸዋል። በእርግጥ በጦርነቱ ላይ የጦር አበጋዙን ክርስቶፎሮ ደጋማን ጨምሮ ሕይወታቸውን የገበሩ ፖርቹጋላዊያን ነበሩ። ነገር ግን በሱስንዮስ ዘመን የደረሰውን የእርስ በእርስ መተላለቅ የፈጠረው ወዳጃዊ ግንኙነቱን ተከትሎ የገባው የሃይማኖት ፍላጎት ነው።

ይህ የሃይማኖት ፍላጎት ወደ ሌላ ፍላጎት ተሸጋግሮ ነበር። ፖርቹጋሎች በኢትዮጵያ ውስጥ ግዛት ይሰጡን እስከማለት የደረሰ ገደብ አልባ የፖለቲካ ፍላጎትም ነበራቸው። ይህንን ፍላጎታቸውንም ለዐጤ ሠርፀ ድንግል ሲያቀርቡ “በአያትዎ በልብነ ድንግል ዘመነ መንግሥት ግዛት እንደሚሰጠን ቃል ተገብቶልን ስለነበር እርስዎ ይፈጽሙልን፤ ሃይማኖታችንንም ይቀበሉ” ብለዋቸው ነበር። ነገር ግን ንጉሡ “ግዛት ቆርሼ አልሰጥም ሃይማኖቱንም አልሰውጥም” ብለው ግልጽ የክልከላ መልስ ሰጥተዋቸዋል። ከዚህ በተቃራኒው ደግሞ ሠርፀ ድንግል በሃይማኖታቸው ለዘብተኛ በመሆናቸው ለኢየሱሳዊያኑ ስብከተ ወንጌልን እንዲያስፋፉ ፈቃድ ሰጥተዋቸው እንደነበር የሚተርኩ ድርሳናት⁷⁶ አሉ። ይህን በተመለከተ ያሰኘን አቋም ቀደም ብዬ በምዕራፍ አምስት ላይ በኢማም አሕመድ ዘመን ከተቃጠሉ አብያተ ክርስቲያናት መሐከል አንዱ የሆነውን የመንበረ ጉዛ መድኃኔዓለም ቤተ ክርስቲያን ታሪክ እና የንጉሡን ማንነት ባሳየሁበት ገጽ ላይ አስቀምጫለሁ።

⁷³ - የኢትዮጵያ ታሪክ ከ1500-1851 ገጽ 52
⁷⁴ - በሀበሻ አቆጣጠር 1512 እና 1513 ነው የሚለው አሉ፤ በእ.አ. ደግሞ 1520።
⁷⁵ - መሰል ያልከብት ምክንያት መልኩን ቀይሮ በ17ኛው መ.ክ.በ. አገሪቷን ወደ ከፍተኛ ቀውስ የመራ የሃይማኖት ሽኩቻ አስከትሏል።
⁷⁶ - የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ። ዘኪ ከማሁ ገጽ 114

የፖርቹጋላዊያን አስተምህሮ በግልጽም ሆነ በድብቅ ሥር እየሰደደ በመሔድ በ17ኛው መ.ክ.ዘ. ከቤተ መንግሥቱ ዘንድ ደረሰ። በመሆኑም በነጻጥሮስ ፓኢዝ እና በነ አልፎንሱ ሜንዴዝ ውትወታ፤ እንዲሁም በሰብንዮስ አውሮፓዊ ብልጥግና ጉምዝታ የካቶሊክ ሃይማኖት የኢትዮጵያ ብሔራዊ ሃይማኖት ነች የሚል አዋጅ አስከማሳወጅ ደረሰ።

ስለሰብንዮስ ማንነት ከመተረኪ በፊት እሱን ስለወለደው /ገራም ፋሲል/ ማንነት መተረክ ተገቢ ነው ብዬ አስባለሁ። በመሆኑም ስለ አባቱ ፋሲል የሸዋን መሳፍንት ታሪክ ከሚያትተው የኢትዮጵያ ታሪክ ከኢማም አሕመድ እስከ ዐጤ ቱዎድሮስ ከተሰኘ መጽሐፍ ላይ በመውሰድ እንደሚከተለው አስፍራለሁ።

አቤቶ ፋሲል /ገራም ፋሲል/

ፋሲል ገራም ካገለበጥኳቸው መጽሐፍቶች ውስጥ ቅድሚያውን ያገኘ የአቤቶ ያዕቆብ የበኩር ልጅ ነው። ገራም ፋሲል ከሸዋ ወደ ጎንደር ይሔዳል። ወደዚያ የሔደው የአባቱን ወንድም ልጅ ዐጤ ሠርፀ ድንግልን ለመጠየቅ ነው።

ገራም ፋሲል በአጎቱ በዐጤ ሠርፀ ድንግል ቤት ሳለ ኮሶ ታየኝ ብሎ ለእቴጌ ማርያም ሥና ወርቅ /ማርያም ሥና/ ይነግራቸዋል። እቴጌይቱ በገረድ እጅ መጠጣት የለበትም የነጋሢ ዘር ነው ብለው በማሰብ ሐመልማላዊት የምትባል በአልፍኝ ተጠብቃ የምትኖረዋን ጨዋ ሴት ኮሶ አጠጪው ብለው አዘዙ። ሐመልማላዊት ከአልፍኝ ወስዳ ኮሶ አጠጣችው። በዚህ ጊዜ ወንድነቱ የተፈታተነው ፋሲል ከሐመልማላዊት ጋር የግብረ ሥጋ ግንኙነት ፈፀመ። በአንድ ቀን ግንኙነትም ጽንሰ ተፈጠረ።

ከግንኙነቱ ሦስት ወር በኋላ የሐመልማላዊት ሆድ የእርግዝና ምልክት ታየበት። እቴጌ ማርያም ሥና ወርቅ ጠርጥረው ጠየቋት። ሐመልማላዊት ግን ጥርጣሬያቸውን አስተባብላቸው፤ እቴጌይቱ ለጊዜውም ቢሆን ማስተባበያዋን ተቀብለው አመኑ።

ከስድስት ወር በኋላ ጽንሱ ገፋ። እቴጌይቱ ተቆጥተው ከማን እንዳረዝነች ቢጠይቋት ከገራም ፋሲል ስትል መለሰችላቸው። እቴጌ ቀደም ሲል ከቤትዎ የሚወለድ ልጅ መንግሥትዎን ይወርሳል የሚል ትንቢት ሰምተው ኖሮ ተናደዱ። “ፋሲል ገራም መንግሥቱን ለያፈርስ ተነስቷልና ጥሩት” ብለው አዘዙ።

ፋሲል ገራም የእቴጌን ቁጣ ቀድሞ ሰምቶ ኖሮ ከመያዙ በፊት ጎንደርን ለቆ ወደ ጎጃም ተሻገረ። ጎጃም የአያቱ የዐጤ ልብን ድንግል ሚስት የእቴጌ ሰብሰ ወንጌል አገር ነው። የፋሲልን መጥፋት የሰሙት እቴጌ ማርያም ሥና ሐመልማላዊትን በሞቀ ውኃና በጤፍ ገለባ /በጭድ/ ሆጁን አሳሏት። ይህ የተደረገው የሚወለደው ልጅ አካለ ስንኩል /ዓይን ስውር/ ሆኖ እንዲወለድ ነው።

ሐመልማላዊት የደረሰባትን ግፍ ጎጃም ለሚገኙት ዘመዶቿ በመልዕክተኛ አስረዳች። ዘመዶቿም መጥተው በስርቆሽ ወሰዷትና የመጀመሪያ ልጇን በሰላም ተገላገለች። የወለደችውም ልጅ ኢትዮጵያን ለ27⁷⁷ ዓመታት በንጉሠ ነገሥትነት የመራው እና ለመጀመሪያ ጊዜ በኢትዮጵያ የነገሥታት ታሪክ ውስጥ በይፋ የካቶሊክ ሃይማኖትን የተቀበለው ዐጤ ሱስንዮስ ነው። በእርግጥ ለእቴጌ ማርያም ሥና «ከቤትዎ የሚወለድ ልጅ መንግሥትዎን ይወርሳል» ተብሎ የተነገራቸው ትንቢት ሠርቷል። ሱስንዮስ ዐጤ ሠርፀ ድንግል ሲሞት ከያዕቆብና ከዘድንግል ጋር የሥልጣን ሽኩቻ ውስጥ ገብቶ የነበረ ቢሆንም ለጊዜው አልተሳካለትም። በእቴጌ ማርያም ሥና እና በሌሎች የቤተ መንግሥት ሰዎች የተደገፈው ዐጤ ያዕቆብ ሲነግሥ ራሱን ለአደጋ ላለመስጠት ከአካባቢው ተሰውሯል።

ለዐጤ ሱስንዮስ መወለድ ምክንያት የሆነውን የአቤቶ ፋሲልን እና የሐመልማላዊትን ያታዊ ግንኙነት በተመለከተ ከላይ ከተገለጸው ታሪክ ጋር የሚጣረስ /የተለየ/ መረጃ የኢትዮጵያ ታሪክ ከንግሥተ ሳባ እስከ ታላቁ የአድዋ ድል በተሰኘው የብላቴን ጌታ ኅሩይ መጽሐፍ ላይ ተጽፎ ይገኛል።

“ፋሲል ደግና ልብ ቅን ሰው ስለነበረ ገራም ፋሲል ተባለ ይባላል። እርሱም ከጎጃም ባላባት ወገን ወይዘሮ ሐመልማል የምትባለዋን አግብቶ አቤቱ ሱስንዮስን ወለደ። አቤቱ ሱስንዮስም የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ሆኖ በጎንደር ይኖር ነበርና የእርሱ ትውልድ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት እየተባሉ እስከተፈፃሚተ መንግሥት ተክለ ጊዮርጊስ 19 ነገሥታት ነግሠው ኢትዮጵያን ገዝተዋል።”

⁷⁷ በአብዛኞቹ የታሪክ ድርሳናት ላይ እንደተጻፈው ከሆነ ንጉሡ ለ28 ዓመታት ያህል አገሪቷን አስተዳድሯል። ነገር ግን በእኔ መረዳት ንጉሡ በመንበረ መንግሥቱ ላይ ተቀምጦ አገሪቷን በትክክል ያስተዳደረው ለ27 ዓመት ነው። ይህን ለማለት የደፈርኩት ንጉሡ ታሞ ከጻነ በኋላ ፋሲል ይንገሥ ሃይማኖት ይመለስ የሚል አዋጅ አውጆ በሰበሰበ ፋሲል ነግሦ አገር የማስተዳደር ሥራውን ተረክቧል። ሱስንዮስ ይህ ከሆነ በኋላ በሕይወት የቆየው ለአንድ ዓመት እንደሆነ በርካታ ድርሳናት ይተርካሉ። በእርግጥ አንዳንድ የውጪ አገር የታሪክ ጸሐፊዎች ሱስንዮስ ሥልጣኑን ለፋሲል ካስረከበ በኋላ በሕይወት የቆየው ለሦስት ወራት እንደሆነ ይጠቁማሉ። /Historical Dictionary of Ethiopia pagg 164/ በመሆኑም ያላስዳደረበትን አንድ ዓመት ባለመቆጠር ይህን ዓመት ማግኘት ይቻላል።

/ዝኒ ከማሁ 41/

በዚህ አተራረክ እሳቤ መሠረት አቤቶ ፋሲል /ገራም ፋሲል/ ወይዘሮ ሐመልማላዊትን በሕግ አግብቶ ሱስንዮስን ወልዷል። ይህ ከመጀመሪያው አተራረክ ጋር ሲተያይ ከእውነታው ጋር የሚርቅ ይመስላል። ምክንያቱን ዘርዘር አድርጌ እንደሚከተለው አሰፍረዋለሁ።

አቤቶ ፋሲል ወደ ጎንደር ከመጣ በኋላ በዐጤ ሠርፀ ድንግል ዘንድ ከፍ ያለ ክብር ነበረው። አቤቶው ይህን ክብር ለማግኘት የቻለው ዐጤ ሚናስ ሲሞት የሥልጣን ሽኩቻ ተነስቶ ነበር። ኃይሉ በእቴጌ ሰብሰ ወንጌል እና በእቴጌ ሥሉስ /አድማስ ሞገሳ/ እንዲሁም በቤተ መንግሥቱ ሰዎች በእነ አዛዥ አናንያ እና አዛዥ ኩሞ በተጨማሪም በቤተ ክህነቱ ሰዎች የሚደገፈው ሠርፀ ድንግል ነገሠ።

በወቅቱ በሁለተኛው ጎራ ያለው ተቃዋሚ ቡድን /የጎጃሙ ገዢ ዘራ የሐንስ፣ የደምቢያው ገዢ ሐርቦ፣ ሮም ሰገድና እስላም ሰገድ/ የዐጤ ልብን ድንግልን የወንድም ልጅ ሐመልማልን ለማግኘት ያላሰለሰ ጥረት አደረጉ። ይህ ጥረት የቆመው የካቲት 13 ቀን 1564 ዓ.ም በተደረገ ውጊያ ነው። በውጊያው ንጉሡ ያሸነፉ ሲሆን የተወሰነው ተቃዋሚ ተማርኮ ታሰረ፤ ቀሪውም አመለጠ። ካመለጡት ወገን ሐርቦ አንዱ ሲሆን ወደ ጳጳር ነጋሽ ይስሐቅ ዘንድ ሔዶ ተቀላቅሏል።

ከምርኮኞቹ ውስጥ ደግሞ እንዲነግሥ የታሰበው ሐመልማልና ሮም ሰገድ ይገኙበታል። እነዚህ ሰዎች ከንጉሡ ዘንድ ይቅርታ ብቻ ሳይሆን ሹመትም አግኝተዋል። ሹመቱም ሐመልማልን የጎጃም፣ ሮም ሰገድን የሸዋ ገዢ የሚያደርግ ነው። እንግዲህ አዲሶቹ ሹሞች በድንገተኛ ሞት ከዚህ ዓለም ሲያልፉ ነው ገራም ፋሲል ወደ ሹመቱ የመጣው። የተሸመው ዳሞትን ነው። አቤቶ ፋሲል ለሠርፀ ድንግል ታማኝ መሆኑንና ከላይ ያሉትን መረጃዎች የሚያጠናክር አንቀጽ በውስት ወስጄ እንደሚከተለው አሰፍረዋለሁ።

«...ይልቁንም ከሸዊው የልብን ድንግል ሐረግ የሆነውና ቀደም ሲል ጀምሮ ለዙፋን ይታገል የነበረው ፋሲል፤ ገና ለጋ ልጅ ለነበረው ግን ከዘመነ ንግሡ አንስቶ በፖለቲካ አመለካከቱ እጅግ አርቆ አስተዋይ ለሆነው ለሠርፀ ድንግል ሥልጣን ስጋት አይሆንም። ወጣቱ ልዑል እጅግ አስደናቂ ችሎታ እንዳለው የሚነገርለት ሲሆን፤

በተለይ በዓይማኖት ዘርፍ ባለው ሰፊ ዕውቀት ምክንያት ማር /ምሁር/ የሚል ዝና አትርፎ ነበር። ንጉሡ ፋሲልን ሲያስጠጋው ስለፈለገ የዳሞት ጠቅላይ ግዛት አስተዳዳሪ አድርጎ ሾመው።»

/የኢትዮጵያ ታሪክ ከመጀመሪያው እስከ አሁኑ ዘመን። ገጽ 156/

ይህ ሹመት ለፋሲል የተሰጠው ከሐመልማላዊት ጋር ባደረገው የታዊ ግንኙነት ከእቴጌይቱ ጋር ከመጋጨቱ በፊት ነው። ምክንያቱም ሹመቱ ከግጭቱ ወዲህ ቢሆን ሲሰጠው የታሰበው እቴጌይቱ ፈቃደኛ አይሆኑም፤ ሥልጣንህን ሲነጥቅህ ነው ብለው ያከላከሉት ነበር። ከዚህም በተጨማሪ ፋሲል ከሁለት ዓመታት በኋላ በ1566 ዓ.ም አካባቢ ሠርፀ ድንግልን ሲወጋ የተነሳው እቴጌ ማርያምሥና ሲያስሩት ባስፈለጉት ጊዜ ሲሆን እንደሚችል መገመት ይቻላል።

ፋሲል ንጉሡን ለመውጋት ለአንድ ዓመት ያህል ሲደራጅ ቆይቷል። ይህን የተመለከተው ንጉሥ ተቃውሞውን በማያዳግም መልኩ ሲደመስሰው በ1567 /እንደ አንዳንዶች ተረክ 1568 ዓ.ም/ ከፋሲል ጋር እልህ አስጨራሽ ውጊያ አድርጎ ተሳክቶለታል። ፋሲልን ድል ካደረገ በኋላ ግዛት በማስፋፋት ሥራው ተጠምዷል።

ዐጤ ሱስንዮስ /ሥልጣን ሰገድ/

ለኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ከባዱ ፈተና ሆኖ ከኢማም አሕመድ በኋላ የተከተለው 3ኛው የመከራ ዘመን በ17ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ከ1597-1624⁷⁸ ዓ.ም መንበረ መንግሥቱን የያዘው ሱስንዮስ ነው። ሱስንዮስ መንበረ መንግሥቱን የያዘው በጎንደር የነገሥታት ታሪክ ውስጥ ለሁለት ጊዜ⁷⁹ ሥልጣኑን ከያዘውና በ1597⁸⁰ ዓ.ም ከሞተው ያዕቆብ ቀጥሎ ነው። በወቅቱ ሱስንዮስ መንበረ መንግሥቱን ሲይዝ ሥልጣን ሰገድ የሚል ስመ መንግሥትን ተሰይሟል። መንበሩን ለመያዝ በዘሥላሴና በያዕቆብ መሐከል የተፈጠረውን ጸብ እንደመልካም አጋጣሚ በማየት ወደ ሥልጣን መጓዣነት ተጠቅሞበታል። የዘሥላሴን ጦር በድንገት ደርሶ በመውጋት ዘሥላሴን አባሮታል። በመጨረሻም በራሱ ጥረትና በጀግንነቱ ራሱን ለከፍተኛ ማዕረግ ያበቃው ዘሥላሴ ታርቆት

⁷⁸ - ከ1595-1623 ዓ.ም ነው የሚሉ ድርሳናት አሉ።

⁷⁹ - አንዳንድ መረጃዎች ያዕቆብ ለአንድ ጊዜ ብቻ እንደነገሡ ይገልጻሉ። ነገር ግን ንጉሡ ከዘድንግል በፊትና በኋላ መንግሥቱ በውጪ አገር ዜጎችና በኢትዮጵያዊያን የተጻፉ በርካታ ድርሳናት ታሪክን ማስረጃ አድርገው ያቀርባሉ።

⁸⁰ - 1595 ዓ.ም ነው የሞተው የሚሉ ድርሳናት አሉ።

ሰሉስንዮስ ገብቷል። ሁለቱም በእርቅ በተጠናቀቀው አንድነት ተጠናክረው ከያዕቆብ ጦር ጋር ተዋግተው ያዕቆብ ተገድሏል።

ዐጤ ያዕቆብን አነጣጥሮ የመታው ሰሉስንዮስ ነው የሚሉ ድርሳናት አሉ። ከዐጤው ሌላ ቀድሞ ዘድንግል የካቶሊክ ሃይማኖት ተከታይ ሆኗል ብለው ሕዝቡን ሲያሳምኑ የነበሩት ጳጳስ አቡነ ጴጥሮስ አሁንም ከያዕቆብ ወገን ሆነው ያጓጉዙ ስለነበር በጦርነቱ ላይ ሞቱ።⁸¹

ዘሥላሴ /ዘሦ/

❖ ስለደጃዝማች ዘሥላሴ የትውልድ ቦታ የተለያዩ ድርሳናት የተለያዩ ተረኮችን አስፍረው ያስነብቡናል። አንዳንዶቹ የእናሪያ ተወላጅ ነው ይላሉ። ሌሎች ደግሞ የጉራጌ ነው ሲሉ የለም የላስታ ተወላጅ ነው እንዲያውም ያዕቆብን እናሪያ ወስዶ ያሰረው መንበረ ሥልጣኑን ወደ አባቶቹ መናገሻ ላስታ ለመውሰድ ነው ብለው ይተርካሉ። ዘሥላሴ ስሙ ሲያጥር ዘሦ ይሰኛል። ዘሥላሴና ዘሦ የተለያዩ ሰዎች ስም ሊመስል ይችላል። መምስል ብቻ አይደለም ሁለቱን ስሞች ለተለያዩ ሰዎች መጠሪያ የተጠቀሙበት አሉ። ነገር ግን ዘሦ የተሰኘው ስም ዘሥላሴ በቁልምጫ ሲያጥር የሚገኝ ስም ነው። ዘሥላሴ ትክክለኛ የትውልድ ቦታውን እዚህ ነው ለማለት ባይቻልም የሸዋ ሰው መሆኑ እርግጥ ነው። ወደ ጎንደርና አካባቢዋ ሊመጣ የቻለው ዐጤ ሠርፀ ድንግልንና እቴጌ ማርያም ሥናን ተክትሎ ነው።

ከዐጤ ሠርፀ ድንግል ቀጥሎ የነገሠው አዲሱና ሕጻኑ ንጉሥ ያዕቆብ ዕድሜው ራሱን ችሎ ለማስተዳደር የሚያበቃው ባለመሆኑ ሞግዚት ሆኖ የተሾመው ራስ አትናቱዎስ ነበረ። ነገር ግን ከዚህ ሰው ጋር ባለመግባታቸው ራስ ዘሥላሴ ሞግዚት ሆነ። ይህ ሹመት ራስ ዘሥላሴ ባለው ክፍተኛ የሥልጣን ፍላጎትና ባላየው

⁸¹ - በተጨማሪም ንጉሡ ያዕቆብ ገላውዴዎስና ጸጋ ክርስቶስ የተባሉ ሁለት ልጆች እንደነበሯቸውና ገላውዴዎስ እንደሞተ ጸጋ ክርስቶስ ግን ከጦርነቱ አምልጦ ወደ ስናር ሱዳን እንደገባ የሚተርኩ ድርሳናት አሉ። ጸጋ ክርስቶስ ከሱዳን ካደሮ፤ «ከካይሮ አየናሳሌም ተሻገረ። ሮምም ሔዶ በየደረሰበት የክብር አቀባበል ተደርጎለት ፓሪስ ከገባ በኋላ በሀብት፣ በክብር ቆይቶ ያሳለፋቸው የችግር ዓመታትና የንጉሥ ልጅ መሆኑ በሰፊው ሰውራ ከኖረ በኋላ በ1638 ዓ.ም ዐረፈና በረይ ቤተ መንግሥት ተቀበረ።» /የዐጤ ሰሉስንዮስ ዜና መዋዕል። ገጽ xi/ xii/ ይህ አተራረክ ተዓማኒነት ያለው አይመስልም። ምክንያቱም ዐጤ ያዕቆብ ሲነገሡ 7 ዓመታቸው ነበር። በመሆኑም በመጀመሪያ የንግሥና ዘመናቸው 7 ዓመት፤ ከመንበሩ ተለይተው የቆዩበት አንድ ዓመት እና በሁለተኛው የንግሥና ዘመናቸው የነበረውን 3 ዓመት ብንደምር አጠቃላይ ዕድሜያቸው ከ18 አይበልጥም። ስለዚህ ዕድሜያቸው ለውጊያ የሚበቁ ልጆችን ለመውሰድ የሚያስችል አልነበረም።

ጣልቃ ንብነት የዐጤ ሠርፀ ድንግል ሹም ሆኖ ብዙ ሊቀጥል አልቻለም። ምንም እንኳን ንጉሡ ሕጻን ቢሆንም ዘሥላሴ በአስተዳደር ሥራዎች ላይ የሚያደርገውን ጣልቃ ንብነት አልወደደውም ነበር። በዚህም የተነሳ በመሐከላቸው ከፍተኛ መቃቃር ተፈጠረ።

አንዳንድ ድርሳናት ንጉሡ በብልጋት ከአጠገባቸው ሊያርቁት ስለፈለጉ ላዩን በሹመት አስመስለው ውስጡን ግን በእስረኝነት /በግዛትና በገዛት/ ወደ እናሪያ ላኩት ይላሉ። እንደዚህ ድርሳናት ተረክ ከሆነ በንጉሡ አጠገብ የነበሩት የእቴጌይቱ ሴት ልጆች፣ ባሎች ሁለቱ ራሶች⁸² ነግ በኔ በማለት ተነሱበት። ንጉሡ እንዳያስረው ፈርቶ በድንጋጤ ወደ እናቱ አገር ሰሜን ተራራ ሲሔድ ከመንገድ ተይዞ ወደ እናሪያ ተላከ። ይህ የሆነው ከነገሠ ከአንድ ዓመት በኋላ በስምንት ዓመት ዕድሜው ሲሆን ማራኪውና አሳሪው ራሱ ዘሥላሴ ነው።

ራስ ዘሥላሴ ሕጻኑን ንጉሥ ያዕቆብን ወደ እናሪያ ወስዶ ካሰረው በኋላ ለመንገሥ መዘጋጀት ጀመረ። በዚህ ጊዜ እቴጌይቱና መኳንንቱ መክረው የዐጤ ሚናስን የልጅ ልጅ ዘድንግልን አጽናፍ ሰገድ አሰኝተው አነገሡ።

ዐጤ ዘድንግል

❖ ዐጤ ዘድንግል መንግሥቱን ሲይዝ ሁለት ታላላቅ ውሳኔዎችን አስተላልፎ ነበር። አንደኛው ዕዳ ያለበት ሰው ሁሉ ከዕዳ ነፃ እንዲሆን የሚያደርግ፤ ሁለተኛው ደግሞ በወቅቱ ዕዳ ያለባቸው ወገኖች በከፍተኛ ድህነት ውስጥ ሆነው መሬታቸውን ካስረከቡ በኋላ ልጃቸውን ለባርነት ይስጡ ነበር። ልጅ የሌላቸው ወገኖች ደግሞ ራሳቸው ከነትዳር አጋራቸው ባርነት ይገቡ ነበር። አዲሱ ንጉሥ ግን ከዚህ ኢ-ሰብአዊ ግፍ ነፃ የሚያደርግ አዋጅ አወጣ። ንጉሡ በአንድ ዓመት አጭር የግዛት ዘመኑ ከአማራ ሣይንት በኩል ሐሳዊ መሲህ ተነስቶ “እኔ ክርስቶስ ነኝ” እያለ ሕዝብ ያስት ነበር። ንጉሡ ይህን ሰው አሲይዞ ሲመረምረው “እኔ ከድንግል ማርያም የተወለድሁ፤ የሞትኩና የተነሣሁ እንዲሁም ያረግሁ ነኝ” ብሎ ሸመጠጠ። “አሁን ደግሞ ከመርዓተ ወንጌል ዳግም ተወለድሁ” አለ። ንጉሡም ሞት ፈረደበት። በሰይፍ ተሰይፎ ሞተ። የሐሳዊው ደቀ መዛሙርት ግን ከየቦታው ተሰባስበው “ተነሳ፤ አረገ” ማለት ጀመሩ።

⁸² - የዐጤ ስብንዖስ ዜና መዋዕል። ገጽ x

ራስ ዘሥላሴ⁸³ ጎጃም ገብቶ እነዚህን ሰዎችንና መሰሎቻቸውን በማሰለፍ በዐጤ ዘድንግል ላይ አምጾ ሕዝቡንም አሳመጸ። ንጉሡ የካቶሊክ ሃይማኖት ተቀብሏል እያለ አስወራ። በዚህም ኩነትና ከንጉሡም ሠራዊት አብዛኛውን በራሱ በኩል አስለፈ። በመጨረሻም ከንጉሡ ጋር በ1604 ዓ.ም በደምቢያ ባርጫ በተባለ ቦታ ላይ ጦርነት ገጠመ። ድል ቀንቶትም ንጉሡን ገደለው።

ዘድንግል ከተገደለ በኋላ ሦስት ግፎች ተፈጽመውበታል። አንደኛ የእጁን የአልማዝ ቀለበት የወርቅ ፈርጥ ለመውሰድ ሲባል ጣቱ ተቆርጧል። ሁለተኛ በጦር /ዘገር/ ዓይነት ተሸቅሽቋል። ሦስተኛ በአስከሬኑ ላይ ፈረስ ተነድቶበታል። ከዚህም ባሻገር በዛፍ ላይ ተሰቅሏል፤ ሬሳው በወቅቱ የቀበር ሥርዓት እንዳይፈጸምለት የተደረገ ቢሆንም ኋላ ግን የጣና ሐይቅ ደሲያት በሆነው በዳጋ እስጢፋኖስ እንዲቀበር ተደርጓል።

ራስ ዘሥላሴ ልክ እንደቀድሞው ሁሉ ዘድንግልን ከገደለ በኋላ ራሱ ለመንገሥ አስቦ ነበር። ነገር ግን የነጋሢ ዘር ባለመሆኑ ሕዝቡ አይገዛልኝም ብሎ ሰጋ። እናም ከዘድንግል በፊት የነበረውን ንጉሥ ከአንድ ዓመት በኋላ በዘጠኝ ዓመት ዕድሜው መልሶ ከእናሪያ በማምጣት በዙፋኑ አስቀመጠው። ነገር ግን ዘሥላሴ ከፍተኛ የሥልጣን ጥማት ስለነበረበት አሁንም አስተዳደራዊ ጉዳዮች ውስጥ ጣልቃ መግባቱን ገፋበት። በዚህም የተነሳ በሁለቱ መሐከል መቃረኑ እንደገና አገረሸ። መቃረኑ ወደ ጦርነት አምርቶ የብዙ ሰዎችን ደም አፋሰሰ። በዚህ የግጭት ወቅት ሱስንዮስ ደርሶ ዘሥላሴን ወግቶ ያባረረው ቢሆንም በመጨረሻ ግን ዘሥላሴ ከሱስንዮስ ጋር ታርቆ ያዕቆብን ወግቷል። ያዕቆብም በቅንጅቱ ጦር ለሁለተኛ ጊዜ ከሥልጣኑ ተወግዷል።⁸⁴

ዘሥላሴ በሥልጣኑ ቁንጮ ላይ መቀመጥና አገር መግዛት ስለሆነ ዓላማው በሱስንዮስ ዘመንም ጣልቃ ገብነቱን አላቆመምም ነበር። ይባስ ብሎም “ሦስት ንጉሥ በእጅህ ይጠፋል የሚል ንግር አለኝ፤ ሁለቱን ገድያለሁ አንዱ ነው የቀረኝ” እያለ በስካር መንፈስ ማውራት ጀመረ። ይህን የሰማ ሰው ጉዳዩን ለሱስንዮስ በማሳወቅ

⁸³ - ራስ የሚል ስመ ማዕረግን ያገኘው በዚህ ጊዜ እንደሆነ ይነገራል።

⁸⁴ - ከሥልጣን ስለተወገደበት ሁኔታ እንዳንዶቹ በሱስንዮስ ተገደለ ሲሉ ሌሎች ደግሞ የለም አልተገደለም፤ ሽሽቶ አመለጠ ይላሉ። ለአውነታው የሚቀርበውና የሚታመነው ሞተ የሚለው ነው። ያዕቆብ በሕይወት ቢኖር ኖሮ ሱስንዮስ መንበረ መንግሥቱን በያዘ ጊዜ መነሳቱ አይቀርም ነበር። ነገር ግን አንድም ጊዜ ንጉሡን ለመቃወምም ሆነ ለመውጋት ብቅ አላለም።

እንዲታሰር ተደረገ። በመጨረሻም እስር ቤት ሱብሮ በመውጣት ጎጃም ገባ። በጎጃም ከሽፍቶች ጋር በማበር የዘረፋ ተግባር ላይ ተሰማራ። በአካባቢው የነበሩት ለንጉሡ ታማኝ የነበሩ ኦሮሞዎች ጫካ ውስጥ አድፍጠው ገደሉት። ራሱንም ቆርጠው ለሱስንዮስ ላኩለት።

ሱስንዮስ ባላንጣዎቹን ድል አድርጎና ሥልጣን ሰገድ ተብሎ በ1597 ዓ.ም መንበረ መንግሥቱን የያዘው በጎጃም ቀራንዮ መድኃኔዓለም ቤተ ክርስቲያን ነበር። ከንግሥናው በመቀጠል ዋና ከተማውን ደንቀዝ በማድረግ ያስተዳድር ጀመር። በከፍተኛው ሥልጣን ላይ ወንድሞቹን መልክአ ክርስቶስን፣ አፈክ ርስቶስን፣ ሣህለ ክርስቶስንና የማነ ክርስቶስን ደለደለበት።

ከእነዚህ ሰዎች የተረፈውንም ሥልጣን ከዐጤ ያዕቆብ ጋር ሲዋጋ ጉልበት ሆነው ያገዙትን፣ ቀደም ሲልም ሸሽቶ በሔደ ጊዜ ያስጠጉትን የኦሮሞ ተወላጆችን ሾመበት። የሹመቱ ተካፋዮች በጦርነቱ አብረውት የነበሩት ብቻ አልነበሩም። እንዲያውም ከወለጋ፣ ከሸዋና ከግንደ በረት አስመጥቶ በቅርቡ ባለው ግዛት በተለይም በጎጃም፣ በዳሞት፣ በመተከል፣ በባጃና በአገው ምድር ርስት በመስጠት ሾሟል። በዚህም የተነሳ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ቤተ ክርስቲያን በሱስንዮስ ዘመን የመጀመሪያውን ተግዳሮት አስተናግዳለች። እንዴት የሚለውን በሚቀጥለው ምዕራፍ አሰፍረዋለሁ።

ዐጤ ሱስንዮስ አገሩ ተረጋግቶ ሕዝቡ በፍቅር እየገበረለት ለሦስት⁸⁵ ዓመታት ያህል ቆይቶ ወደ አክሱም ጽዮን በ1600 ዓ.ም ሔደ። በአክሱምም እጅግ በደመቀ መልኩ የዘውድ በዓሉን አከበረ። አገሪቷን በእግዚአብሔር ስም እንዲመራ በወቅቱ ጳጳስ አቡነ ስምዖን⁸⁶ አማካይነት ቃለ መሐላ ገባ። ነገር ግን በገባው መሐላ መሠረት እስከ ዘመነ መንግሥቱ ፍጻሜ ድረስ ሳይዘልቅበት ቀርቷል። የዚህ ምክንያቱ ደግሞ የካቶሊክን ሃይማኖት በይፋ መቀበሉ ነበር።

በ17ኛው መ.ክ.ዘ. በቤተ ክርስቲያን ላይ የተከሰተው መከራ ከንጉሡ የ18 /የ15 ዓመት በኋላ ነው የሚሉ አሉ።/ ዓመት የግዛት ዘመን በኋላ በ1615 ዓ.ም የካቲት 21 ቀን

⁸⁵ - አምስት ዓመት የሚሉ ድርሳናት አሉ።

⁸⁶ - አንዳንድ ድርሳናት በሱስንዮስ ዘመን የነበሩት ጳጳስ አቡነ ጴጥሮስ ናቸው ብለው ይተርካሉ። ነገር ግን አተራረኩ ከእውነታው ጋር ይጣራል። አቡነ ጴጥሮስ በያዕቆብና በዘድንግል ዘመን የኖሩ ጳጳስ ሲሆኑ ሱስንዮስና ያዕቆብ ባደረጉት ጦርነት ላይ ተካፋይ ነበሩ። በጦርነቱ ላይ ተመትተው ሞተዋል። እንዲያውም ሱስንዮስ ጳጳስ የገደለ ነው የሚል ጉምጉምታ ተነስቶበት ነበር። የአቡነ ጴጥሮስ መሞት የቆራቸው ሰዎች በዘመኑ በተነሳው የሃይማኖት ብጥብጥ አቡነ ስምዖን በመሞታቸው ምክንያት ጉምጉምታው ወደ ከፋ ጦርነትና ዕልቂት ገብቷል።

ያወጀው አዋጅ ነው። አዋጁ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ሃይማኖት ተሽራ በምትኪ የሮማ ካቶሊክ የአገሪቱ ብሔራዊ ሃይማኖት እንድትሆን የሚደነግግ አዋጅ ነበር።

ኢየሱሳዊያን አዋጁን ተከትለው በቤተ ክርስቲያኗ እና በሕዝብ ክርስቲያኗ ላይ ለፈጽመው ያሰቡትን፤ በተግባር ሊያውሉ በሰፊው ተንቀሳቅሰዋል። እናም ካህናቱ ቀድሞ የነበራቸው ሥልጣን ከህጎች ተሽሮ በአዲስ መልኩ ከሚሊዮናዊያኑ እጅ እንዲቀበሉ ተደርጓል። ሊቁ ቅዱስ ያሬድ የደረሰው ድን እንዲቃጠል ሆኗል። የግዕዝ ቋንቋንና የቤተ ክርስቲያኗን ሥርዓተ ቅዳሴ ለማውደም ሞክረዋል። አብያተ ክርስቲያናት እንደገና በካቶሊካዊያን ሥርዓት እንዲባረኩና ወደ ካቶሊክ የሃይማኖት ተቋማት ለመቀየር ተገዳድረዋል። የኢትዮጵያ የዘመን አቆጣጠር ተቀይሮ የጎርጎርዮሳዊያኑ ተግባራዊ እንዲሆን ጥረዋል። ሕዝብ ክርስቲያኑ እንደገና እንዲጠመቅ ተገዷል።

ኢየሱሳዊያኑ ይህ እንቅስቃሴያቸው ሁሉ ተሳክቶላቸው ቢሆን ኖሮ ዛሬ አገራችን አሉኝ ብላ በኩራት የምትናገርላቸው ቅርሶች አይገኙም ነበር። በተለይ የቅዱስ ያሬድ ድን ነበር ከመባል የዘለለ ታሪክ አይኖረውም ነበር። ኢትዮጵያ የራሷ የዘመን አቆጣጠር ያላት እየተባለች በብዙዎች አንደበት የምትሞካሽ አገር ባልሆነች ነበር።

በአሁኑ ወቅት እጅግ የረቀቀ ምሥጢራትን የያዘ ቋንቋ ነው እየተባለ በአውሮፓዊያኑ ዘንድ በተለይም በጀርመን፤ በጣሊያንና በራሺያ አገር ከፍተኛ ትኩረት ተሰጥቶት እየተመረመረና በዩኒቨርሲቲ ደረጃ የሚሰጥ የሊቃውንት ትምህርት ለመሆን የበቃው የግዕዝ ቋንቋ ባለቤት ለመሆን ባልቻለች ነበር። ምናልባትም ዛሬ በዩኒቨርሲቲ የተመዘገቡት የቤተ ክርስቲያኗ ቅርስ የሆኑት ድርሰቶች ኢትዮጵያና ኢትዮጵያዊያን ምን መሆናቸውን እና ማን መሆናችንን መናገር ባልቻሉ ነበር። ነገር ግን የሕይወት መስዋዕትነትን ከፍለው ይህን ሴራውን ባከሸፉት አባቶች እና እናቶች ለማዕትነት ይህ አልሆነም።

በዐጤው የምንጥቅና ዘመን በእጅጉ የከፋ ሆኖ የተመዘገበው ጉዳት ሃይማኖቱም ታሪኩም አይጠፋም ብሎ በተቃወመው ሕዝብ ክርስቲያን ዘንድ የደረሰው መሰደድና መታረድ ነው። በተለይ አደባባይ ወጥተው የተቃወሙት ክርስቲያኖችን የጭካኔ ሰይፍ በልታቸዋል። ለጸሎት በቆሙበት ቤተ መቅደስ ውስጥ ሳንጃና ጎራዴ በደረታቸው

ተቀብለዋል። በተለይ አቡነ ስምዖን በአውደ ምሕረት ላይ ቆመው ሕዝቡን በሃይማኖቱ እንዲጸና ሲያስተምሩ የንጉሡ ሠራዊት ድንገት ደርሶ ገድሏቸዋል።⁸⁷

ዐጤ ሱስንዮስ በሕዝቡ መሐከል የሚደርሰውን መተላለቅ እያየ ላፍታ ቆም ብሎ ውጤቱ ምን ሲሆን እንደሚችል ማሰብ አልፈለገም። ነገር ግን ልዑል ፋሲልና ልዕልት መለኮታዊት⁸⁸ የተሰኙት ሁለት ልጆቹ ጦርነቱ ይብቃ ብለው በግልጽ እንደተቃወሙት ይነገራል።

የታሪክ ተመራማሪዎች የዐጤውን ዘመን በሁለት ይከፍሉታል። የመጀመሪያው ዘመን ሥልጣን መንግሥቱን ከያዘ በኋላ ያለውን 15 ዓመታት የግዛት ዘመን የሚያገኙት ነው ይላሉ። ይህ የዘመን ስሌት የሚገኘው ንጉሡ የዘውድ በዓሉን አክሱም ካከበረበት ከ1600 ዓ.ም ጀምሮ ሲሰላ ነው። ነገር ግን በእኔ መረዳት ንጉሡ መንበረ መንግሥቱን ከያዘበት ከ1597 ዓ.ም ጀምሮ እስከ 1615 ዓ.ም በማሰላት የመጀመሪያውን ዘመን 18 ዓመት አድርጎታል። እነዚህ 18 ዓመታት ለሱስንዮስ ወርቃማ ዓመታት ናቸው፤ ከእነርሱም ከኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያንም አንጻር።

በመሆኑም ሱስንዮስ 18ቱን ዓመታት ከቤተ ክርስቲያኗ አንጻር ጠቃሚ የሆኑ ነገሮችን በመወጠን ብሎም በመከወን ተሳክቶለት ነበር። ክርስትናን በፈላሻዎች ዘንድ ለማስፋፋት ጥረት አድርጓል። ጫራ በተባለ ቦታ የሚኖሩ ጣዖት አምላኪዎችን መምህር

⁸⁷ -አቡነ ክብርነቱ መሐል ገብተው አይዟችሁ ስለሃይማኖታችሁ ብትሞቱ ሰማዕትነት ነው እያሉ ያደፋፍሩ እንደነበርና መስቀላቸውን እንደያዙ በጦር ተወግተው እንደሞቱ የሚተርኩ ድርሳናት አሉ።
- አቡነ ስምዖን ከመገደላቸው በፊት ንጉሡ ባወጣው አዲስ የቤተ ክርስቲያን ደንብ መሠረት ከሥልጣናቸው አውርዷቸው ነበር የሚሉ ድርሳናት አሉ። በዚህም ቁርሾ የተነሳ ሕዝቡን ለጦርነት የቀሰቀሱት እሳቸው እንደሆኑም ይተርካሉ። ነገር ግን አቡነ ይህን ያደረጉት ከሥልጣናቸው ስለተነሱ ሳይሆን በሚመሯት ቤተ ክርስቲያን ላይ በተፈጸመው ደባ ነው። ከአቡነ ወገን በወቅቱ የነበሩት ክፍተኛ የመንግሥቱ ሽማግሌዎች እነ ራስ የማነ ክርስቶስ /የንጉሡ ወንድም ሲሆን ለሃይማኖቱ በነበረው ቀናሊነት ተቃውሞውን የወንድሙን ሥልጣን ለመቀማት ተጠቅሞበታል ብለው የሚሉ አሉ። ነገር ግን የሃይማኖቱን ልዕልና ማሰጠበት እንጂ መንበረ መንግሥትን መፈለግ ዓላማው አልነበረም።/ እነ ደጃች ዮልዮስ /የንጉሡ አማችና የልዕልት መለኮታዊት ባል ሲሆን አቡነ በተገደሉበት የጦርነት አውድማ ላይ ተገድሏል።/ ወለተ ጊዮርጊስ /የዐጤ ሠርዐ ድንግል ልጅ ስትሆን አቡነ በተገደሉበት የጦርነት አውድማ ላይ ሳትማረክ ብታመልጥም ኋላ ላይ ተይዛ ለፍርድ ቀርባለች።/ ጎጃም ነጋሽ ክፍሉምም የጎጃምን ሕዝብ ይዞ ተሰልፎ ነበር።
⁸⁸ - ልዕልት መለኮታዊት ከንጉሡ በኩል ሆና ካቶሊካዊያንን ትደግፍ እንደነበረ የተተረከባቸው ድርሳናት አሉ። ነገር ግን አባቷ ካቶሊክን በይፋ ከመቀበሉ በፊት ትቃወም ነበር። ይህን ተቃውሞንም ከልዑል ፋሲል ጋር በመሆን በቤት ውስጥ ታቀርብ ነበር፤ በአደባባይም ተዋሕዶዎችን ታበረታታ ነበር። ከዚህም በተጨማሪ ባለቤቷ ከተቃዋሚዎቹ ዘንድ መሰለፉ አባቷን ከሚቃወሙት ወገን ልትሆን እንደምትችል የሚያመለክትና ወደእውነታው የሚያቀርብ ሌላ ማስረጃ ነው። ንጉሡ በጸጥሮስ ፓኤዝ አማካይነት በ1622 /ኢ.ኤ.አ/ በክቶልክ ሃይማኖት ሲጠመቅ መላው ቤተሰብ መጠመቁ የተተረከባቸው ድርሳናት አሉ። አተራረኩ ከእውነታው ጋር ይጣረሳል። ንጉሡን በመቃወም ለማዕትነትን የተቀበሉ መስዋዕትነትን የከፈሉ ቤተሰቦቹ አባላት አሉ። ለአብነት ያህል አፈ ክርስቶስ የተሰኘ ወንድሙን መጥቀስ ይቻላል፤ የማነ ክርስቶስም እንዲሁ።

ልኮ አስተምሮ አስጠምዷል። በርካታ መጽሐፍት እየተጻፉ በነጻ ለሕዝብ ክርስቲያኑ እንዲታደሉ አድርጓል። ራዕዩ የሐንሰን ከላቲን ወደ ግዕዝ አስተርጉሟል።

በአገር ደረጃ ደግሞ የባሪያ ንግድን ለማስቆም ግልጽ አዋጅ አውጥቷል። በዘመኑ የነበረውን ሥርዓት አልበኝነት አስወግዷል። አገሪቱን የአውሮፓን ሥልጣኔ እንድትከተል ጥሯል። ከመተማ እስከ ስናር እንዲሁም ፋዝግሊ በተባለው ቦታ ላይ የደለል ወርቅ የሚወጣበትን ቦታ ለመያዝ ከፋንጅ⁸⁹ መንግሥት ጋር ተዋግቷል። በዚህም የተነሳ የኢትዮጵያን ድንበር ከቶካር ጀምሮ እስከ ፋዝግሊ ድረስ አስፋፍቷል።

በሁለተኝነት የተመደበው የዐጤ ሱስንዮስ ዘመነ መንግሥት ከ1615 ዓ.ም እስከ 1624 ዓ.ም ያሉትን የመጨረሻዎቹን 9 ዓመታት ያካትታል። ይህም ካቶሊክ የአገሪቱ ብሔራዊ ሃይማኖት እንዲሆን ካወጀ በኋላ የተፈጠረው የትርምስ፣ የእልቂትና የሰማዕትነት ዘመን ነው። ዐጤው በአውሮፓዊያን ቁሳዊና ባሕላዊ ዕድገት በተለይም በጦር መሣሪያ ላይ የነበረው ሥልጣኔ እጅጉን ያስደምመው ነበር። በቀይ ባሕርና በሕንድ ውቅያኖስ ላይ ክርስቲያኖቹ ፖርቶጋሎች በእስላሞቹ ላይ የተቀዳጁት የበላይነት ይማርከው ነበር። ይህን ሁሉ ያወቀው አጠገቡ ሆነው የካቶሊክ ሃይማኖትን ቢቀበሉ አገርዎን ከኃያላኑ አገሮች ተርታ እናስልፋታለን በሚሉት በጴጥሮስ ፓኤዝና በተከታዮቹ ነበር።

ሱስንዮስ ለአገሪቱ ውድቀት የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ተጠያቂ እንደሆነች ሲሰበክ አሜን ብሎ ተቀበለ። በአሜንታ የተቀበለው ይህን ኩነት ብቻ ሳይሆን የካቶሊክ ሃይማኖትን ጭምር ነው። የኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ሃይማኖት ተከታይ ሃይማኖቱን አልለውጥም በማለቱ አዲሱን ሃይማኖት በመቀበል የሥልጣን ችሮታ ማግኘት በሚፈልግና ካቶሊክን እምኖ በተቀበለው ኃይል ተጨፈጨፈ። ብዙዎቹ ቤታቸውን አፈረሱ፤ እኩሌታዎቹ ደማቸውን አፈሰሱ፤ በብዙ ሺህ የሚቆጠሩት አጥንታቸውን ከሰከሱ። እንደነወለተ ጴጥሮስ⁹⁰ ባሕር ሰገድ ያሉት ጽኑዎች በሃይማኖቱ ልዩነት ትዳራቸውን ትተው አዲሱን ሃይማኖት በመቃወም ሰማዕት ሆነዋል። በዚህ በሁለተኛው የንጉሡ የሥልጣን ዘመን ምዕራፍ

⁸⁹ - የፋንጅ መንግሥት ስናርን ዋና ከተማው በማድረግ በ1504 ገደማ ተመሠረተ። የኢትዮጵያና የሉዳን ወሰን ነው፤ ከሱዋዚን ጀምሮ ወደ አትባራና ትልቁ ዓባይ በነጃም በኩል ደግሞ ወርቅ በብዛት ወደሚገኝበት ፋዝግሊ ገባ።

/የዐጤ ሱስንዮስ ዜና መዋዕል። ገጽ 118/

⁹⁰ - ባሊ መልክክ ክርስቶስ ሲሆን የዐጤው የአማካሪዎች አለቃ ከመሆኑም በላይ የዐጤ ሱስንዮስ ወንድም ነው። እንደገደ ድርሳናት በዚህ ሰውና በንጉሡ መሐከል ምንም ዓይነት የሥጋ ዝምድና የለም ይላሉ።

በተዋሕዶ ክርስቲያኖችና በቤተ እምነታቸው ላይ ከሰባት ዓመታት በላይ⁹¹ በቆየው መከራ ከፍተኛ ሞራላዊ እንዲሁም ቁሳዊ ድቀትና ውድመት ተከስቷል። አንጻራዊ በሆነ መልኩ ሲታይ በዚህ ዘመን ከሕንጻ ቤተ ክርስቲያን የበለጠ በሕዝብ ክርስቲያኑ ላይ የደረሰው ጉዳት ያን ያህል ነው። ምክንያቱም ምዕመኑ የቤተ ክርስቲያኔን ጥፋት አላይም በማለት ሕይወቱን ገብሯል። ታሪክ እንደሚናገረው ከሆነ በዚህ የሰማዕትነት ዘመን የሞተው ሕዝብ ከአንድ መቶ ሺህ⁹² በላይ ነው። ይህ ቁጥር ከኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ሃይማኖት ተከታዮች ዘንድ ብቻ ያለውን የሚያካትት ሲሆን ከንጉሡና ከኢየሱሳዊት ወገን የሞተው አይታወቅም።

የዐጤ ሱስንዮስ ዘመን የተጠናቀቀው አገሪቱ በሃይማኖት ትርምስ ውስጥ እያለች ሳይሆን የኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ሃይማኖት ወደ ቀደመ ክብሯ ከተመለሰች በኋላ ነው። ይህም የሆነው ተዓምር በሚባል ታሪክ ነው። በሁለተኛነት በተመደበው የንጉሡ ዘመን በ1618 ዓ.ም⁹³ ላይ የንጉሡ ሁለት ልጆች ልዑል ማርቆስና ልዕልት መለኮታዊት ይሞታሉ። በዚህም የተነሳ እግዚአብሔር መዓት አመጣበት ተባለ። ቀጠለናም በ27ኛው ግዛት ዘመኑ ላይ እሱ ራሱ ታመመ፤ እንደበቱ ተቆለፈ። መናገር አቃተው። ይህን ያየው ልዑል ፋሲል አባቱን ለማዳን በየገዳማቱና በየአድባራቱ በብሕትና ለሚገኙ አባቶች መልዕክት ላከ፤ “አባቴን አድኑልኝ” ሲል። ይህ ጥሪ ከማኅበረ ሥላሴው ባሕታዊ ከዓምደ ሥላሴ ጆሮ ደረሰ። ባሕታዊው “እኔ እፈውሰዋለሁ” ብለው ከመደራደሪያ ሀሳብ ጋር ላኩለት። ልዑሉም “ያሉኝን ሁሉ አደርጋለሁ ይምጡ” ብሎ ላከ። አባ ዓምደ ሥላሴ ሌሎች መነኮሳትን አስከትለው መጡ። በክብር ተቀበላቸው።

ባሕታዊው አባ አምደ ሥላሴ ከመነኮሳቱ ጋር በመሆን ሦስት መአልትና ሌሊት በሰባሌና በምህላ ቆይተው አጠመቁት። አቆረቡት። እናም የታሰረው አንደበቱ ተፈታ። ባሕታዊው በዚህ ጊዜ “የእስክንድሪያ ሃይማኖት ትመለስ፤ ካቶሊክ ትርክስ፤ ፋሲል ይንገሥ ብለህ አዋጅ አናግር አለት” ንጉሡም የተባለውን አደረገ።

አዋጁ በተሰማ ጊዜ በመላ አገሪቱ ባለው የተዋሕዶ ሃይማኖት ተከታይ ዘንድ ደስታ ሆነ። በዱር በገደሉ የነበሩ አባቶች ወደ በዓታቸው ተመለሱ። ቤታቸውን ጥለው የተሰደዱ ክርስቲያኖችም ወደ ቤታቸው ተመልሰው መደበኛ ተግባራቸውን ቀጠሉ። በዐጤ ሱስንዮስ

⁹¹ - አብዛኞቹ የአፈ ታሪክና የጽሑፍ ድርሳናት በሱስንዮስ ዘመን የነበረው ትርምስና እልቂት ለሰባት ዓመታት ብቻ የቆየ ያደርጉታል። ነገር ግን ከሰባት ዓመት በላይ /በእኔ አረዳድና አሰላል መሠረት ለዘጠኝ ዓመታት/ ጸንቷል።
⁹² - 7707 ነው የሚሉ ድርሳት አሉ። /ኢትዮጵያ። ገጽ 104/
⁹³ - የኢትዮጵያ ታሪክ ከዐሄ ልብን ድንግል እስከ ቴዎድሮስ። ገጽ 138

ዘመን ምንም እንኳን ከፍተኛ የጥፋት ሰለባ የሆነው ሕዝቡ ቢሆንም በዚህ ቅጽ የሚካተቱት ግን ባለታሪኮች አብያተ ክርስቲያናት ናቸው። በሚቀጥለው ቅጽ ግን ለአንዲቷ ቤተ ክርስቲያን የሕይወት መስዋዕትነትን የከፈሉትን ሰማዕታትን ታሪክ ለማቅረብ እሞክራለሁ።

ምንጭ

- ዓለሙ ኃይሌ። የኢትዮጵያ ታሪክ /1597 -1625/ የዐፄ ስሉንዮስ ዜና መዋዕል።
አዲስ አበባ፣ 2005። ሲራክ አሳታሚ ድርጅት።
- ሐመረ ተዋሕዶ። ገጽ 143-148
- የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ። /አባ ጎርጎርዮስ/ ገጽ 50-53
- የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ። /ሉሌ መልአክ/ ገጽ 114-120
- የኢትዮጵያ ታሪክ። ገጽ 54
- ላዕክ ማርያም አድኅኑ። /አባ/ የወለተ ጴጥሮስ ገድል። የካቲት 1995። /ኮፒ/
- እርቅይሁን በላይነህ። ቅድስት ወለተ ጴጥሮስ። አዲስ አበባ፣ 2003። /በኮምፒውተር የተጻፈ የፊልም ሲኖፕስስ።/
- የንግሥታት ገድሎችና የፍቅር ታሪኮች። ገጽ 76
- የኢትዮጵያ ረጅም የሕዝብና የመንግሥት ታሪክ። ገጽ 220፣ 221
- ኢትዮጵያ። ገጽ 104
- የኢትዮጵያ ታሪክ ከዐፄ ይኩኖ አምላክ እስከ ዐፄ ልብነ ድንግል። ገጽ 274-279
- የኢትዮጵያ ታሪክ ከዐፄ ልብነ ድንግል እስከ ቴዎድሮስ። ገጽ 23፣ 138
- ከፍያለው መራሐ። /ቀሲስ/ የሴቶች መንፈሳዊ ሕይወት። አዲስ አበባ፣ 1992። ግጥም ማተሚያ ድርጅት። ገጽ 101-107
- የኢትዮጵያ ታሪክ ከ100-1851። 52፣ 88-92
- የንግሥታት ገድሎችና ፍቅር ታሪኮች። ገጽ 72
- የኢትዮጵያ ታሪክ ከመጀመሪያው እስከ አሁኑ ዘመን። ገጽ 156
- Chris prouty, rosenfeld. Historical Dictionary of Ethiopia. London: 1981.
The scarecrow press .
- Ewald hein, Brigitte kleidt. Ethiopia Chirstian Africa. Pagg 23

ምዕራፍ ሰባት

በዘመነ ሱስንዮስ የተመዘበሩና የተቃጠሉ አብያተ ክርስቲያናት

19. ጎንድ ተክለ ሃይማኖት

ጎንድ ተክለ ሃይማኖት ገዳም መገኛው በሰሜን ጎንደር አገረ ስብከት በሊበን ዞን በበለሳ ወረዳ ነው። የተመሠረተበትን ዘመን በተመለከተ ማስረጃዎች በአምስተኛ መቶ ክፍለ ዘመን መሆኑን ይጠቁማሉ። ጎንድ ተክለ ሃይማኖት ምንም እንኳን በዚህ ዘመን ቢመሠረትም እየገነነ የመጣውና የታወቀው በዐሥራ አንደኛው መቶ ክፍለ ዘመን ነው። ለዚህም ምክንያቱ አባ ዮሐንስ ናቸው። አባ ዮሐንስ /አጩ ዮሐንስ/ ከፍልስጤም ምድር ወደ ኢትዮጵያ መጥተው ያረፉት በዚህ ቦታ ነበር።

አባ ዮሐንስ

❖ አባ ዮሐንስ አባታቸው ዲላሶር እናታቸው እምነ ጽዮን ይባላሉ። የትውልድ ቦታቸው መካከለኛው ምሥራቅ ሢሃራ የተባለ ቦታ ሲሆን የትውልድ ዘመናቸው በሰባተኛው መቶ ክፍለ ዘመን ገዳር 25 ቀን ነው። እኚህ አባት በሕይወተ ሥጋ በምድር ላይ ለ500 ዓመታት ያህል የተመላለሱ ጻድቅ አባት ናቸው።

ድርሳናት እንደሚያስረዱት ከሆነ አባ ዮሐንስ በወላጆቻቸው ቤት 22 ዓመታትን አሳልፈዋል። ከዚህ ቀጥለው ደግሞ ኤስድሮስ ከተባሉ ሊቅ ዘንድ ለትምህርት 15 ዓመታትን ቆይተዋል። ከዚያም ወደ ኢትዮጵያ ምድር መጥተዋል። በገዳም ኤፌን ለ15 ዓመታት፣ በደብረ ሊባኖስ ለ50 ዓመታት፣ በቡልጋ ላፍጅ ዮሐንስ ለ50 ዓመታት፣ በደብረ ዘሐሎ ለ50 ዓመታት፣ በወገሮ /መዘወ/ ለ50 ዓመታት፣ በተጉለት

ገሮ ለ50 ዓመታት፤ በመንዝ ፍርኩታ ኤጉራ ማርያም ለ50 ዓመታት፤ እንዲሁም ቀሪውን 50 ዓመታት በደመና ላይ ኖረዋል።

እኚህ ጻዲት አባት ከዚህ ሁሉ የሕይወት ዘመናቸው በኋላ በዐጤ ዳዊት ዘመነ መንግሥት ማብቂያ ላይ በደብረ ጎንድ ተክለ ሃይማኖት ሐምሌ 22 ቀን በሞተ ሥጋ ተለይተዋል። አስከሬናቸው በዚሁም ገዳም በክር አርፏል። ነገር ግን ከ15 ዓመታት በኋላ በዐጤ ዘርዓ ያዕቆብ ዘመነ መንግሥት አጽማቸው ፈልሶ ራሳቸው ባሠሩት ፍርኩታ ኪዳነ ምሕረት ገዳም በክብር አርፏል።

በዐጤ ሱስንዮስ ዘመነ መንግሥት ንጉሠ የአገሪቱ ብሔራዊ ሃይማኖት ካቶሊክ እንዲሆን ባወጁ ጊዜ በመዲናቸው ደንቀዝና በአካባቢዋ በተነሣው ክፍተኛ ሁከት የጎንድ ተክለ ሃይማኖት ገዳም መነኮሳት ተዋሕዶ ሃይማኖታችንን አንለውጥም በማለት ሕይወታቸውን ገብረዋል። ከሞት የተረፉትም ቦታውን ለቀው ተሰደዋል።

፴፯. ጎንድ አቡነ ተክለ ሃይማኖት

ጎንድ ተክለ ሃይማኖት ገዳም የዐጤ ሱስንዮስ ዘመን ይዞ የመጣው መከራ ባስከተለበት ችግር ምክንያት ለብዙ ዘመናት ጠፍ ሆኖ ቆይቷል። ነገር ግን ከሁለት መቶ ዓመታት በኋላ /ወደ 1880ዎቹና 90ዎቹ አካባቢ/ በመቶ የሚቆጠሩ መነኮሳት በአንድነት ይኖሩበት ጀምረው ነበር። ይኸው በመቶ የሚቆጠር የመነኮሳት ቁጥር እስከ 1970ዎቹ ድረስ ዘልቋል። እንዲያውም በ1974 ዓ.ም ከ250 በላይ የሚሆኑ መነኮሳት ይኖሩበት እንደነበር

ተመዝግቦ ይገኛል። የመነከሳቱ መተዳደሪያ እርሻ ሲሆን ከማንም እርዳታ አይፈልጉም ነበር።

ምንጭ

- የቤተ ክርስቲያን መረጃዎች። ገጽ 616፣ 617
- ፎቶ ከአዘጋጁ ክምችት

20. ማኅደረ ማርያም

ማኅደረ ማርያም ቤተ ክርስቲያን መገኛዋ በደቡብ ጎንደር አገረ ስብከት ከደብረ ታቦር ከተማ 25 ኪሎ ሜትር ርቀት ላይ በምትገኘው ማኅደረ ማርያም ከተማ ነው። ቤተ ክርስቲያኗ 2450 ሜትር ከፍታ ካለው ቡሃኢት ተራራ ላይ የተተከለች ናት። የቤተ ክርስቲያኗ የትክል ዘመን ወደ ዐጤ ሠርፀ ድንግል ዘመነ መንግሥት ይወስደናል። የተካይዋም ማንነት ከአኒሁ ንጉሥ ቤት አልራቀም፤ ተካይዋ እቴጌ ማርያም ሥና ነበሩና።

እቴጌ ማርያም ሥና

❖ እቴጌ ማርያም ሥና የንጉሡ የዐጤ ሠርፀ ድንግል ባለቤት ነች። እቴጌይቱ ማኅደረ ማርያምን ልትተክል የቻለችው ቅድስት ድንግል ማርያም ተገልጣ “ወደ ሌላ አገር ሂጂ በአድባራቱ ያሉትን ታቦታትም ያገሮ ሁለቱንም ታቦታት ለአባ ኤልያስ ሰጪው ታቦቱንም የምታኖሪበትንም ቦታ ቅዱስ ራጉኤል ያመለክትሻል በዚያም ቤተ ክርስቲያን ትሠራያለሽ። የቦታዋም ምልክት በግራዋና በቀጂ ሁለት ወንዞች አሉ፤ በእግረ ደብሯም ታላቅ ባሕር ታገኛለሽ። የባሕሩም ስም ጉራማይ ይባላል።” ብላ ገልጻለች ነው።

ቅድስት ድንግል ማርያም እቴጌይቱን ወደ ሌላ አገር ሔጂ ማለቷ ቀድሞ የት ነበረች የሚል ጥያቄ ሊያስነሳ ይችላል። ለዚህም የሚሆነው መልስ የሚከተለው ነው። ከ1572 ዓ.ም በፊት የንጉሡ ማዕከላዊ መቀመጫ ሸዋ ነበር። በተጠቀሰው ዓመት ግን ከሸዋ ወደ ደምቢያ ተዛውሯል። በዚህ ጊዜ ነው ንጉሡ የእንፍራንዝ ከተማን

ለመቆርቆር የቻለው። ከስምንት ዓመታት በኋላ በ1580 ዓ.ም ደግሞ ወደ አሁኒቷ የደቡብ ጎንደር አካል ወደ እስቱ ጉዞ ጀምሯል።

ንጉሡ ዐጤ ሠርፀ ድንግል በዚህ ጉዟቸው ላይ ጉማራ የተሰኘው ወንዝ አካባቢ ሲደርስ ወንዙ በእዞ ተሞልቶ ያገኘዋል። በዚህ ሁኔታ ወንዙን ለማቋረጥ አደጋ እንዳለው በመገመት አርቦ በተባለች ከተማ ላይ ሰፈረ። አርቦ ከማኅደረ ማርያም ቅርብ ርቀት ላይ ያለች ከተማ ነበረች። በዚህ ጉዞ ላይ እቴጌ ማርያም ሥና ነበረችበት። እቴጌይቱ ከሸዋ ያስከተለቻቸውን እነ አዝማች ዘሥላሴንና አዛዥ ዓምዴን ይዞ ለላሌ ከምትገኘው አላታ ማርያም በአባ ኤልያስ አማካይነት ታቦተ ልደታ ማርያምን አስይዛ ወደ በጌምድር አቀናች።

አባ ኤልያስ

❖ የአባ ኤልያስ ማንነትን በተመለከተ ሚያዝያ በሚነበብ ድርሳን ራጉኤል ላይ ተሰውሮ የነበረ መነኩሴ መሆኑን ይገልጻል። አባ ኤልያስ በአባቱ በኩል የካህናት በእናቱ በኩል የቤተ መንግሥት ሰው ሲሆን አባቱ የደብረ ሊባኖስ ሊቀ መዘምራንና የግራርያ ሹመኛ ነበር። እናቱ ደግሞ የዐጤ ዳዊት ልጅ ንግሥት /ልዕልት/ እሌኒ ትባላለች።

እንደ ድርሳን ራጉኤል ትረካ ከሆነ አባ ኤልያስ በዚያው በሸዋ ነው የቀረው። ቅድስት ድንግል ማርያም ለእቴጌ ማርያም ሥና በተገለጠችላት ጊዜ “ሁለቱን ታቦታት ለአባ ኤልያስ ተይለትና በየአድባራቱ ያሉትን ታቦታት ሁሉ ይዘሽ ከዚህ ወደ ሌላ አገር ሂጅ”⁹⁴ ብላታለች። በዚህ ትዕዛዝ መሠረት አባ ኤልያስን አስከትላ ልትሔድ የምትችልበት ሁኔታ አይኖርም። ሌላው በድርሳን ራጉኤል ላይ ያለው ከዚህ ወደ ሌላ አገር ሂጅ የሚለው ገለሳ ከሸዋ ውጪ /ሒጂ/ ማለት እንደሆነ ግልጽ ነው። ምክንያቱም ራዕዩ የተገለጠበት ግዛት ሸዋ ስለሆነ።

እቴጌይቱ ዛሬ ማኅደረ ማርያም ከተተከለችበት ቦታ ላይ ስትደርስ በቅድስት ድንግል ማርያም ቤተ ክርስቲያን የምትሠራበትን ቦታ መልአኩ ራጉኤል ያሳይሻል በሚል ቃሏ መሠረት መልአኩ ቅዱስ ራጉኤል ቦታዋ ይህ፣ መሆኗን ነገራት። እሷም የአንጻ ቤተ ክርስቲያኑን ሥራ ጀመረች። አካባቢው ውኃ ጉብ በመሆኑ ለገንባታ እጅግ አስቸጋሪ ነበር። ነገር ግን ከሸዋ የገንባታ ጥበብን የተካኑ ሙያተኞችን አስመጣች።

⁹⁴ ዝኒ ከማሁ ገጽ 142፣ 143

እነዚህ የሸዋ ጠቢባን በአስቸጋሪው ቦታ ላይ የጀመሩትን የቤተ ክርስቲያን ግንባታ ዘጠኝ ዓመት በፈጀ ጊዜ አጠናቀውታል። ሕንጻ ቤተ ክርስቲያኑ ተጠናቅቆ ቅዱሴ ቤቱ በ1539 ዓ.ም ሲከበር ንጉሡ ዐጤ ሠርፀ ድንግል ከአሠሪዋ ባለቤቱ ከእቱኔ ማርያም ሥና ጋር፤ በወቅቱ ጳጳስ የነበሩት ግብዓዊው አቡነ ማቴዎስ እና እጩኔ ዮሐንስ እንዲሁም በርካታ የንጉሡ ሹማምንትና መኳንንቶች ተገኝተዋል። ቤተ ክርስቲያኗ የተሠራችበት እንጨት ከዝዋይ እንደተጋዘ ይነገራል።

ማኅደረ ማርያም ቅዱሴ ቤቷ በተከበረ ዕለት “መሐላ ገነት ዳሯ፣ እሳት ይሁን የመማጠኛ ቦታ ትሁን፤ ማንም በኃይል አይድፈራት፤ የወደቀ አይነሳባት፤ የተተከለ አይቆረጥባት” የሚል ቃል ታውጆ ስሟ ማኅደረ ማርያም ተብሎ ተደበረች። ዐጤ ሠርፀ ድንግል ከጣና እስከ ተከዜ ከመተራይ እስከ ሬብ ወንዝ የሚደርስ ርስት ሰጥተዋት ነበር። ከዚህ በኋላ ዝናዋ እየገነነ በመምጣቱ ከዛሬው የደቡብ ክልል ከጉራኔ ምድር ሳይቀር በርካታ ሕዝብ ክርስቲያን፣ መነኮሳት፣ ካህናት፣ ሊቃውንት ወደ ደብሯ፣ እየተመሙ ይመጡ ነበር።

እቱኔ ማርያም ሥና በ1600 ዓ.ም ከዚህ ዓለም በሞት ስትለይ አስከሬኗ በክብር ያረፈው በዚህችው ራሷ ባሠራቸት ቤተ ክርስቲያን ነው። እቱኔይቱ በቅድስቱ ውስጥ መቀበሯን በእድሳት ጊዜ በቅድስቱ ውስጥ የመቃብር ግንብ፣ ዓጽምና የመጽሐፍት ቅሪት መገኘታቸውን ዋቢ በማድረግ የሚተርኩ ሰዎች አሉ።

እቱኔይቱ በማኅደረ ማርያም እንድትቀበር የተደረገው በሕይወት ዘመኗ ዐጤ ሱስንዮስን ቃል አስገብታው ስለነበር ነው። ታሪክ እንደሚናገረው ከሆነ ከዐጤ ሠርፀ ድንግል ሕልፈት በኋላ የነገሠው ሐረን ከምትባል የሰሜን ባላባት ሴት የተወለደው ያዕቆብ ነው። ያዕቆብ ሲነግሥ የ7 ዓመት ዕድሜ ነበረው። ከመንገሡ በፊት እሱን ጨምሮ ሦስት ጎራ ነበር። አንደኛው በእቱኔ ማርያም ሥና በበጌምድሩ ራስ አትናቱዎስ፣ በትግሬው ራስ ክፍለ ዋሕድና በደጃዝማች ዘሥላሴ የሚደገፈው ያዕቆብ፤ ሁለተኛው ከሸዋ ከመጣው የአቤቶሁን ያዕቆብ ልጅ ከፋሲል ገራም የሚወለደው ሱስንዮስ ሲሆን ሦስተኛው ደግሞ ዘድንግልና ተከታዮቹ ናቸው።

የኢትዮጵያ ታሪክ ከመጀመሪያው እስከ አሁኑ ዘመን በተሰኘው መጽሐፍ ገጽ 169 ላይ ሱስንዮስ የፋሲል ልጅ እንደሆነ ሰፍሯል። ነገር ግን በአንባቢ ዘንድ ፋሲል ነው እንጂ

የሱስንዮስ ልጅ የሚል ሀሳብ ሊነሳ ይችላል፤ ሱስንዮስ ከሕልፈቱ በፊት “ፋሲል ይንገሥ ሃይማኖት ይመለሥ” ብሎ በአዋጅ ያነገሠው ልጁ ነው ስለምንል። ነገር ግን የሱስንዮስ አባት ተብሎ የተቀመጠው ፋሲል የጎንደሩ ንጉሥ ሳይሆን ከሸዋ የመጣው የአቤቶሁን ያዕቆብ ልጅ የሆነው በቅጽል ስሙ ገራም የሚባለው ፋሲል ነው።

ሱስንዮስ በኃይሉ ከነገሠና ያዕቆብን ከገደለው በኋላ የተረጋጋ መንግሥት እንዲኖረው በመፈለጉ ከእቴጌ ማርያም ሥና ጋር መደራደር ፈልጎ አማላጅ ላከ። /እቴጌይቱ በወቅቱ ቆጋ ገዳም ተቀምጣ እንደነበር የሚተርኩ ድርሳናት አሉ።/ ይህም ሀሳቡ ስምሮለት ከእቴጌይቱ ጋር ተስማማ። እቴጌ ማርያም ሥና ለመደራደሪያ ያቀረበቻቸው ሁለት ጉዳዮች ናቸው። አንደኛው ከዚህ ዓለም በሞት ስትለይ ራሷ ባሠራቻት በማጎደረ ማርያም እንዲቀብራት ነበር። ሁለተኛው ደግሞ የልጇን የያዕቆብን ባለሟሎች እንዲምርላትና እንዲይበድላቸው የሚያሳስብ ነበር። እሱም መደራደሪያውን ተቀብሎ ከያዕቆብ ባለሟሎች ጋር እርቅ ፈጸመ። እቴጌይቱም ጥቂት ቀናት እንደቆየች ስትሞት በማጎደረ ማርያም በክብር ወስዶ ቀበራት።

ዐጤ ሱስንዮስ ባወጣው አዋጅ መሠረት “አልገዛም” የቀደመችው ሃይማኖቱንም አልለውጥም ባለው ሕዝብ ክርስቲያን ላይ ጽኑ መከራ ሲያደርስ፤ የመከራው ሰለባ ከሆኑት አድባራትና ገዳማት መሐከል ማጎደረ ማርያም አንዷ ናት። ዓዋጁ በተሰማበት ጊዜ የተቆጡ በርካታ ካህናት መነኮሳትና ሊቃውንት በማጎደረ ማርያም ተሰብስበው ምክር በማድረግ በግልጽ ተቃውመውታል።

በእርግጥ ይህ ተቃውሞ የመጀመሪያው አይደለም። ንጉሡም በቤተ ክርስቲያኒቷ ላይ በደል ሲፈጽምም ይሄ የመጀመሪያው አይደለም። ንጉሡ ወደ ሥልጣን እንዲወጣ ላዝትና ወደ ፊትም ወዳጅነታቸው ይጠቅመኛል ላላቸው ኦሮሞዎች በተለያዩ ቦታዎች ርስት ሰጥቶ ነበር። በዚህ መሠረት እቴጌ ማርያም ሥናን ከቀበረና መንግሥቱን አደላድሎ ከያዘ በኋላ የማጎደረ ማርያምን ግማሽ ያህል ርስት ኦሮሞዎችን ሠራበት። /ኦሮሞዎች ሰጠው።/ ይህን በማድረጉም የማጎደረ ማርያምን የመጀመሪያውን የካህናትና የምዕመናን ተቃውሞ አስተናግዷል።

በሁለተኛው የማጎደረ ማርያም ሕዝብ ክርስቲያን ተቃውሞ እነ እምነ ወለተ ጴጥሮስን ያካተተ ነበር። ወለተ ጴጥሮስ በይፋ የተቃውሞዋን ተግባር የጀመረችው በዚህ

ደብር ነው። ንጉሡ ተቃውሞውን ሲሰማ ወደ ቦታው ዘምቶ እጅግ አስቃቂ እርምጃ ወስዷል። ሕዝቡን፣ ካህናቱን፣ ሊቃውንቱን ገድሏል። የማኅደረ ማርያም ቤተ ክርስቲያንንም አቃጥሏል። በዐጤ ሱስንዮስ የተቃጠለችው ቤተ ክርስቲያን ድጋሚ ለመሠራት የቻለችው በዐጤ አድያም ሰገድ አያሱ ዘመን ነው።

ንጉሡ አድያም ሰገድ በ1689 ዓ.ም ወደ ማኅደረ ማርያም በዘመቱበት ወቅት ቤተ ክርስቲያኗ እንደገና እንድትሠራ አድርገዋታል። የቀድሞ ርስቷንም መልሰውላታል። ዛሬም ድረስ እየታየ ያለ የግንብ አጥር አሠርተውላታል። በወቅቱ የነበሩትም ጳጳስ አቡነ ማርቆስ እና የድጓው ሊቅ አጪኔ ቃለአዋዲ ባርክዋታል።

አጪኔ ቃለ አዋዲ

❖ አጪኔ ቃለ አዋዲ በ1670 ዓ.ም በዐጤ ዮሐንስ /ቀዳማዊ/ ነው የተሾሙት። የድጓ ሊቅ ሲሆኑ የያሬድን ድጓ በዐራቱ የዓመት ወቅቶች ከፋፍለው የመደቡት እሳቸው እንደሆኑ ይነገራል።

አጪኔ ቃለ አዋዲ በአጪኔነታቸው እስከመጨረሻው አልቀጠሉም ነበር። አባ አትናቴዎስ የተባለ መነኩሴ ለንጉሡ ወሬ እያቀበለ ሹመታቸውን አስነጥቋቸዋል። ቃለ አዋዲ ከዚህ ሹም ሽረት በኋላ ቤተልሔም ሔደው ድጓን ማስተማር ቀጠሉ። ንጉሡ ዐጤ አድያም ሰገድ በደብረ ሊባኖስ ገዳም መነኩሳትና ሊቃውንት የተመልሰው በአጪኔነቱ ይቀመጡልን” ጥያቄ መሠረት ወደ ሹመታቸው ሊመልሷቸው ወሰነው ወደ ቤተልሔም መልዕክተኛ ልከዋል። ነገር ግን ቃለ አዋዲ ተደበቁ። መልዕክተኞቹ አጥተዋቸው ከተመለሱ በኋላ የማስተማር ሥራውን በትጋት ቀጠሉ። ሕይወታቸውም እስካለፈበት ጊዜ ድረስ በዚህ ተግባራቸው ገፍተው በቤተልሔም ቆዩ።

ለማኅደረ ማርያም የተለያዩ ነገሥታት መሳፍንትና ሹማምንት ስጦታ የሚሆን ርስት ሰጥተዋል። ከእነዚህም መሐከል ዐጤ በካፋ አንዱ ናቸው። በካፋ አይልማን አጠናንና ልደታን ሰጥተዋል። ዐጤ ተክለ ሃይማኖት /ርጉም ተክለ ሃይማኖት የሚባሉት የአድያም ሰገድ ልጅ/ የዘቢቡን ሰጥተዋል። ሦስተኛው ንጉሥ ዐጤ ተክለ ጊዮርጊስ /ተፈፃሚ ተመንግሥት/ ጉራባን ሰጥተዋል።

ማኅደረ ማርያም በንጉሥ ወልደ ጊዮርጊስ፣ በራስ ጉግሳ ወሌ፣ በደጃዝማች የወንድ ወስን ካሳ ለመማፀኛነት የተመረጠች ሆና አገልግላለች። መኳንንቱም በደብሯ ማረፊያና የጸሎት ቤት አሠርተዋል። አቤቶ ኃይሉ ከንጉሥ ተክለ ጊዮርጊስ ጋር ተጣልተው ቡሬ /ጎጃም/ ታሥረው ሳለ አምልጠው ማኅደረ ማርያም ገብተው ተማጽነዋል። ከዚህም ወጥተው ወደ ላስታ ሔደው ነበር። ነገር ግን ያሰቡት አልተሳካላቸውምና ወደ ማኅደረ ማርያም ተመልሰው ለዐራት ዓመታት ተቀምጠው አያሌ መጽሐፍትን አሰባስበዋል።

ራስ አሊጋዝ ከራስ ወልደ ገብርኤል⁹⁵ ጋር ተጣልተው ወደ ማኅደረ ማርያም መጥተው ተማጽነው ነበር። ነገር ግን ራስ ወልደ ገብርኤል ተክትለዋቸው መጥተው እወስዳለሁ ቢሉም መነኮሳቱና ካህናቱ የቦታዋን የመማጽኛነት ክብር እየነገሩ ተቃውመዋቸዋል። ራስ ወልደ ገብርኤል ግን በኃይል ገብተው በቁጥጥር ስር ካደረጓቸው በኋላ አሥረው በገዳሙ ውስጥ በታማኝ ወታደሮቻቸው እንዲጠበቁ አደረጉ። በመጨረሻ ግን ራስ ወልደ ገብርኤል ወደ መርሐቤቱ ዘምተው ከባላምባራስ አሥራት ጋር ባደረጉት ጦርነት ድል ሲሆኑ ራስ አሊጋዝ በገዳማዊያኑ ትብብር ከእሥር ተፈቱ።

ከ1791-1818 ዓ.ም የጁዬው ራስ ጉግሳ መርሶ ሥልጣን ይዘው በመናገሻቸው ደብረ ታቦር ከተማ ተቀምጠው ሳሉ ሁለት ሰዎች አምጸውባቸው ነበር። አንደኛው ደጃዝማች ዘውዴ ሳሌም ዘአስቱ /አስቱ ወንድ ቀመስ/ ሲሆኑ ሁለተኛው ደግሞ የዳሞት ባላባቶች ናቸው። ራስ ጉግሳ ከደጃዝማች ዘውዴ ጋር ጦርነት ሊገጥሙ ጦራቸውን ሲያስከትቱ ማኅደረ ማርያም ከዚህ ጭንቅ እንድታወጣቸው ሚስታቸውን ወ/ሮ ድንቅነሽን ልከዋቸዋል።

ራስ ጉግሳ እነ አልፎንሱ ሜንዴዝ የፈጠሩት የሦስት ልደት አስተምህሮ ተከታይ ስለነበሩ ከማኅደረ ማርያምና ከአስቱ መካነ ኢየሱስ⁹⁶ ካህናትና ሊቃውንት ጋር ቅራኔ ውስጥ ገብተው ነበር። ራስ ጉግሳ በተነሱባቸው ባላጋራዎች ምክንያት ንቀውት የነበረውን የመማፀኛ ደብርነቷን እንደገና አክብረውት ሚስታቸውን ልከዋል። ራስ ዐሊ /ትንሹ/ ሥልጣን በያዙ ጊዜ እናታቸው እቴጌ መነን መኖሪያቸውን በማኅደረ ማርያም አድርገዋል። የመማጽኛ ደብርነቷንም አጽንተዋል። ከዚህ ክርስቲያኑ በር እስከ ቅዳሜ ገበያ ያለውን ቦታ መማጽኛ ብለው ጨምረውላታል። ቤተ ክርስቲያኗንም አድሰው በልዩ ሁኔታ አስጊጠዋታል።

⁹⁵ - የወቅቱ የቡጃምድር ገዥ ነበሩ።

⁹⁶ -ደብረ ሃይማኖት መካነ ኢየሱስ ቤተ ክርስቲያን

የትግራይና የሰሜን ገዢው ደጃች ውቤና የጎጃሙ ደጃዝማች ጎሹ፤ በራስ ዐሊ ላይ አምጸው በተነሡ ጊዜ የራስ ዐሊ ባለቤት የሆነችው ወ/ሮ ጌሩት የራስ ውቤ ልጅ ስለሆነች ፈርታ ማጎደረ ማርያም ገብታለች። ጌላ ግን ራስ ዐሊ ድል ሲሆኑ ደጃዝማች ውቤ ወ/ሮ ጌሩትን ሊወስዱ መጡ። ካህናቱ ተቃውመው የነበረ ቢሆንም በኃይል ወስደው ለዳጃች ብሩ ድረዋታል።

ሰኔ 22 ቀን 1846 ዓ.ም ዐጤ ቴዎድሮስ ራስ ዐሊን በአይሻል ጦርነት ድል ሲያደርጉ ራስ ዐሊ ሸሽተው ማጎደረ ማርያም ገብተው ተማጽነዋል። በደብሯ ጥቂት ጊዜ ቆይተው ነው ወደ ዘመዶቻቸው የጁ የሔዱት።

በማጎደረ ማርያም አቡነ ሰላማ /በዐጤ ቴዎድሮስ ዘመን የነበሩት/ በ1850 ዓ.ም የቅዱስ ማርቆስን ታቦት አስገብተዋል። ዐጤው በነበራቸው የመሬት ሥሪት ፖሊሲ መሠረት ከካህናቱና ከሊቃውንቱ ጋር ግጭት ውስጥ ገብተው ነበር። ይህ ግጭት እየከረረ በመምጣቱ ከመናገሻቸው ደብረ ታቦር ገስግሰው በመምጣት ሕዝቡን በክልቻ ሜዳ ሰበሰቡ። ከዚህ በጌላ ራስ ዐሊን ለምን አሳልፋችሁ አልሰጣችሁኝም በሚል ክስ በአካባቢው ባሉ ሙስሊሞች እንዳሳረዷቸው ይነገራል።⁹⁷ በወቅቱ የነበረች አልቃሽ የሚከተለውን ብላ እንዳለቀሰችም ይተረካል።

“ምንኛ ሰፊ ነው በክልቻ መሬቱ፤
ዐራት መቶ ሃምሳ የታረደቡቱ።
መከራ ወረደ በዕለተ ስቅለት፤
ጌታውን መሰለ ይህ ሁሉ ፍጥረት።

⁹⁷ - እንደዚህ መጽሐፍ፤ አዘጋጅ እምነት ንጉሡ በመሬት ሥሪታቸው የተነሳ የነበረውን አመጽ ለመቆጣጠር ሔደው ራስ ዐሊን ለምን አሳልፋችሁ አልሰጣችሁኝም በሚል ምክንያት ሊቀጡ አይችሉም። ምክንያቱም ንጉሡ በባሕርያቸው ቂመኛ አለመሆናቸውን ከታሪክ እንረዳለን። ለዚህ ማስረጃ የምትሆነን ምንትዋብ የተባለችው ተሳጻቢ ሴት ነች። ምንትዋብ ክብራቸውን ዝቅ የሚያደርግ ስድብ እየሰደበቻቸው እንኳን ታግሰዋታል። መታገስ ብቻ ሳይሆን ቂም ሳይዙባት ኖረዋል። በመሆኑም ነው ሽጉጣቸውን አስከጠጡባት የመጨረሻዋ ደቂቃ ድረስ አብራቸው ለመቆየት የቻለችው። ከዚህም ባሻገር ክርስቲያኖችን በሙስሊሞች አሳረዱ ማለት ከእውነት የራቀ ነው። በሃይማኖት በሚመሰላቸው ክርስቲያኖች ላይ ሙስሊሞችን የሚያዘምቱበት ጥራል አይኖራቸውም። ሌላውና ዋናው ይህን እምነቱን እንዳጠናክር ያደረገን ነገር ዘመኑና የንጉሡ ስብዕና ነው። ይህ ታሪክ ተፈፀመ የሚባለው በግዛት ዘመናቸው የመጀመሪያ ምዕራፍ ላይ ነው። ዘመኑ ደግሞ አንጻራዊ በሆነ መልኩ የንጉሡ የተረጋጋ የሚባል ዘመን ነበር። ስለሆነም በአንድ ጊዜ አዐራት መቶ በላይ የሚሆነውን ክርስቲያን እንደዘግ አረዱ ማለት አያሳምንም። በእርግጥ ገና ከሸፍኑነት ዘመናቸው ጀምሮ በጠላቶቻቸው ላይ ከባድ ቅጣት የጣሉ ቢሆንም እንደዚህ የተጋነነ አይደለም። በመሆኑም ንጉሡ ባሕርያቸው ተቀይሯል ተብሎ ከሚታመንበት ከእቱ፤ ተዋበች ሞት ለአንድ አንዳንዶች ተረክ ከሚኒልክ ማምለጥ ወይም አማካሪያቸው ነው ተብሎ ከሚገመተው ጆን ቤል ሞት/ በጌላ የተፈጸመ በመሆኑ ይህን ግፍ ፈጽመዋል ለማለት አያሰደፍርም። ነገር ግን ንጉሡንና የንጉሡን መልካም ተግባራት ማውሳት የማይፈልጉ ወገኖች የፈጠሩት የግንኙና የማጥላላት ወሬ ሊሆን ይችላል።

ካደረግኸው አይቀር ዐርብ መከራውን፤

እንድትደግመው ይሁን እሁድ ትንግላውን።”

በወቅቱ ተገድለዋል የሚባሉት ሰዎች ቁጥር ስንት እንደሆነና ቀኑ ምን እንደሆነ ግጥሙ አመለካከት ነው። ቤተ ክርስቲያኗ በንጉሡ ሠራዊት ተመዝብራለች። በመቅደላው ጦርነት እንግሊዞች ዘርፈውና አግባብነት ባሕር ያሻገሯቸው የአገር ቅርሶች አንዳንዶቹ ከዚህች ደብር የተወሰዱ እንደሆኑ ይነገራል።

ከዐጤ ቴዎድሮስ ሕልፈተ ሕይወት በኋላ በ1860 ዓ.ም የነገሡት ዐጤ ተክለ ጊዮርጊስ /ዋግ ሹም ጉበዜ/ በ1862 ዓ.ም ወደ ደብረ መጥተው ተጨማሪ ርስተ ጉልት ሰጥተዋታል። በ1869 ዓ.ም ደግሞ ዐጤ የሐንስ ዐራተኛ መጥተው በዐጤ ቴዎድሮስ ተነጥታለች የተባለውን ርስት መልሰው ሰጥተዋታል። ቤተ ክርስቲያኗም አድሰዋታል። የደብረንም ሥዕል በዘጌው ሀፃሊ በአለቃ ዘዮሐንስ እጅ አሰለዋል።

እቱጌ ጣይቱ በማኅደረ ማርያም መጽሐፍትን ቀጽለዋል። ቅኔ ተምረዋል። ከትምህርት የተረፈ ጊዜያቸውንም ለተለያዩ የቤተ ክርስቲያኗ አገልግሎቶች ያዋሉ ሲሆን ፈትል እየፈተሉ ይሰጡ ነበር። እቱጌይቱ የበገና ቅኝት ድርጅት መያቸውን ያጠናክሩት በዚህ ነው።

በማስተማሩም ረገድ ታላቁ ሊቅ መምህር አካለ ወልድ በማኅደረ ማርያም አስተምረዋል። አለቃ ወደ ማኅደረ ማርያም የመጡት በጎንደር ለአምስት ዓመታት ከቀዩ በኋላ ዐጤ ቴዎድሮስ “ቀለብህን እኔ እችልሃለሁ ተማሮችህን ይዘህ የፈለግህበት ቦታ አስተምር” ባሏቸው ጊዜ ነው። በአምስቱ ዓመት የወረራ ዘመን ጣሊያን ወደ ቦታው ዘምቶ ከተማውን ያቃጠለው ቢሆንም ደብረን ሳያቃጥላት ቀርቷል።

ምንጭ

- የኢትዮጵያ ታሪክ ከመጀመሪያው እስከ አሁኑ ዘመን። ገጽ 169፣172፣ 173
- ድርሳን ራጉኤል። አዲስ አበባ 1982። ተስፋ ገብረ ሥላሴ ማተሚያ ቤት ገጽ 136፣ 142፣ 143
- የኢትዮጵያ ታሪክ። አለቃ ተክለ ኢየሱስ። ገጽ 54፣59፣60፣61

- የቤተ ክርስቲያን መረጃዎች። ከገጽ 132-139
- የኢትዮጵያ ታሪክ ከዐጤ ልብን ድንግል እስከ ዐፄ ቱዎድሮስ። ገጽ 249
- ጣይቱ ብጡል። ዝኒ ከማሁ ገጽ 10
- ዝክረ ሊቃውንት። ገጽ 75

21. ማኅፈደ ማርያም

ማኅፈደ ማርያም ደብር የተተከለችው በዐጤ ሚናስ ዘመን መንግሥት /ከ1549-1553 ዓ.ም/ ነው። የደብሯ ተካይ የንጉሠ /የዐጤ ሚናስ/ ባለቤት እቴጌ ሥሉስ ኃይላ ናቸው።

እቴጌ ሥሉስ ኃይላ

❖ እቴጌ ሥሉስ ኃይላ በባላቸው በዐጤ ሚናስ ዘመን መንግሥት በመንግሥታዊ አስተዳደሩ ውስጥ እጃቸውን እንዲያስገቡ የተፈቀደላቸውና እቴጌነትን ተቀዳጅተው ዘውድ የደፉ ሴት ናቸው። ከእሳቸው በፊት በኢትዮጵያ ፖለቲካ ላይ ደማቅ አሻራ ያላቸው እቴጌ ሰብላ ወንጌል ነበሩ፤ ይህ ክብር ያላቸው። ሰብላ ወንጌል ከባላቸው ከዐጤ ልብን ድንግል ጀምሮ በልጃቸው በገላውዴዎስ ዘመን ከፍተኛ የጦርነት እና የዲፕሎማሲ ተጋድሎ ፈጽመዋል። በሁለተኛው ነጋሢ ልጃቸው ዘመን /በዐጤ ሚናስ/ ግን እቴጌነታቸውን ተቀምተዋል። አዲሷ ባለ ዘውድ እቴጌ ሥሉስ ኃይላ አድማስ ሞገሳ በሚል የክብር ስም ከሰብላ ወንጌል በተሻለ ክብር በባላቸው ጎን መቆም ችለዋል።

አንዳንድ ድርሳናት በዚህ ሹመት ሁለቱ እቴጌዎች /በተለይ ሥልጣናቸውን የተነጠቁት እቴጌ ሰብላ ወንጌል/ ቅራኔ ውስጥ ገብተው ነበር ይላሉ። ነገር ግን እቴጌ ሥሉስ ኃይላ ከአማታቸው ጋር የጠነከረ ቅራኔ ውስጥ ሳይገቡ በአንድ ልብ እየመከሩ ተመሳሳይ ሀሳብ ሲያራምዱ ኖረዋል። ለዚህም እንደማሳያነት የሚጠቀሰው ከዐጤ ሚናስ ሞት በኋላ በነገሡት ንጉሥ ላይ የነበራቸው ሚና ነው። ታሪክ እንደሚናገረው ሚናስ ሲሞቱ ዙፋኑን በ12 ዓመት ዕድሜ⁹⁸ የያዙት ሠርፀ ድንግል ናቸው።

⁹⁸ በ13 ዓመት ከመንፈቅ ዕድሜያቸው ነው ሥልጣን የያዙት የሚሉ አሉ።

ሠርፀ ድንግል መንገድ የለባቸውም የሚል ሌላ አንጃ /ቡድን/ ተፈጥሮ ነበር። ነገር ግን ከሠርፀ ድንግል በኩል የነበሩት መኳንንቶች እነ አዛዥ አናንያ፣ አዛዥ ኩም፣ ክፍለ ማርያም፣ አጽቀ ድንግልና ስብሐት ለአብ ጠንካራዎች ስለነበሩ ነግሠዋል። ከእነዚህ መኳንንቶችና የቤተ መንግሥት ሰዎች መሐከል ሁለቱ እቱኔ ማርያም ሥናና እቱኔ ሥሉስ ኃይላ ነበሩበት። ሀሳባቸውና ምክራቸው አንድ በመሆኑ አንድ ንጉሥ አንግሠዋል። እቱኔ ሥሉስ ኃይላ /አድማስ ሞገሳ/ እንደ እቱኔ ሰብሰ ወንጌልም ባይሆን የራሳቸውን አሻራ በነገሥታቱ የፖለቲካ ሕይወት ውስጥ አኑረዋል። በመንፈሳዊ ተግባርም የማይናቅ አስተዋጽኦ አበርክተዋል። ለአብነት ያህል እንኳን በሸዋ ውስጥ ማኅፈደ ማርያምን አሠርተዋል።

ማኅፈደ ማርያም በ17ኛው መ/ክ/ዘ በዐጤ ሱስንዮስ ዘመነ መንግሥት የመክራው ገፈት ቀማሽ ከሆኑት አብያተ ክርስቲያናት መሐከል አንዷ ናት። ንጉሡ ሱስንዮስ ሥልጣን ከመያዙ በፊት ዐጤ ያዕቆብና ዐጤ ዘድንግል ሳይሆኑ መንገድ ያላባቸው እኔ ነኝ ብሎ በተነሳበትና በመንበሩ ዐጤ ያዕቆብ በተቀመጠ ጊዜ ሽሹቶ ወደ ኦሮሞዎች ዘንድ ገብቶ ነበር። ሱስንዮስ ሥልጣን እስከያዘበት ዘመን ድረስ በኦሮሞዎች አለኝታነት ብቅ ጥልቅ ሲል ቆይቷል።

በመጨረሻም በ1597 ዓ.ም መንበረ መንግሥቱን ሲይዝ ለቀድሞ ውለታው አጸፋ ይሆን ዘንድ በተለያዩ ቦታዎች ላይ ኦሮሞዎችን ርስተ ጉልት ሰጥቷቸዋል። በቅርቡ የሚገኝ ነፃ መሬትም ባጣ ጊዜ የአብያተ ክርስቲያናቱን ርስት እየነቀለ ኦሮሞዎችን ሠርቶበታል። በዚህ ሳቢያ በነባር ርስቷ ላይ ኦሮሞ የተሠራባት ግንባር ቀደሟ ቤተ ክርስቲያን ማኅፈደ ማርያም ነች። ይህ ዓይነቱ ተግባር የተፈጸመው የሮማ ካቶሊክ ሃይማኖት ብሔራዊ ሃይማኖት ሆኖ ከመታወጁ በፊት ነው። ካህናቱ፣ ሊቃውንቱ፣ ሕዝብ ክርስቲያናትና ሃይማኖታቸው ቀናሊ የሆኑ አንዳንድ የመንግሥቱ ሰዎች ድርጊቱን ከመኮነን አልፈው የተቃወሙ ቢሆንም የቀየሩት ነገር አልነበረም።

ምንጭ

- የኢትዮጵያ ታሪክ። ገጽ 61
- የኢትዮጵያ ታሪክ ከመጀመሪያው እስከ አሁኑ ዘመን። ገጽ 155

22. ደብረ መዊእ ማርያም

ደብረ መዊእ ማርያም መገኛዋ በጎጃም ክፍለ አገር ይልማና ዴንሳ ነው። ደብረ መዊእን በምሥራቅ ጉታ ማርያም፣ በምዕራብ ግምብ ጊዮርጊስ፣ በሰሜን ፈረስ ወጋና አብጥራር ጊዮርጊስ ከደቡብ ጃን ገበር ኢየሱስና ኩዳድ ቁስቋም ያዋስኗታል። ይባባ በተባለችው ከተማ አካባቢ የተሠራች ነች።

በታሪክ እንደሚነገረው ራስ /ተክለ ሃይማኖት በ1920ዎቹ መጀመሪያ ላይ መኖሪያቸውን ደብረ መዊእና አዴት አድርገው ነበር። በዚህ ጊዜ የጡል የሚባለውን ወንዝ ለመስኖ ለማዋል አስበው ሥራ ጀምረው ነበር። ጀምራቸውን አሐዱ ያሉት በኩዳድ በኩል ነው። ነገር ግን ሳይጨርሱት ቀርተዋል፤ አካባቢውን ለቀው በመሔዳቸው ምክንያት። ደብረ መዊእ ማርያም የተተክለችው በዐጤ ልብን ድንግል ዘመነ መንግሥት በ1518 ዓ.ም /በንጉሡ ዐሥራ ስምንተኛ የንግሥና ዓመት ላይ/ ነው። የተከላት⁹⁹ ደግሞ ተክለ መድኅን የተባሉ ካህን ናቸው።

ቁስ ተክለ መድኅን

❖ ቁስ ተክለ መድኅን ከደብረ መዊእ ጋር እጅግ ሲበዛ የተቆራኝ ማንነት ያላቸው ካህን ናቸው። ካህኑ ቤተ ክርስቲያኑን መትከል ብቻ ሳይሆን ከተተክለች በኋላ ያለውን አገልግሎት ከሦስት ልጆቻቸው ጋር ዐራተኛ እላቸው ሆነው ሲያከናውኑ ቆይተዋል። በአገልግሎቱ ሲተጉ የነበሩት ልጆቻቸው ላእክ ማርያም፣ ክፍለ ማርያምና ሀብተ ማርያም ናቸው። ከእነዚህ ልጆቻቸው ሌላ መቅደስ ማርያም የተባለች ሴት ልጅ ነበረቻቸው። ይህችን ልጇቸውን ዜና ለተባሉት ካህን አጋብተዋት የአገልግሎቱ ተካፋይ ሆናለች። በዚህም የተነሳ 'ቁስ ተክለ መድኅን ደብረ መዊእን እምስት ራሱን ሆኖ ሲያገለግል ኖረ' አስብሏቸዋል።

የደብረ መዊእ ተካይ ቁስ ተክለ መድኅን ዝርያ ከዚያን ዘመን ጀምሮ እስከ አሁን ድረስ ለ480 ዓመታት ደብረ መዊእን እያገለገሉ ይገኛሉ። ቁስ ተክለ መድኅን ይህቺን ታቦት ያመጧት አሰሜን ሸዋ ግንደ በረት ተብሎ ከሚጠራው አካባቢ እንደሆነ ይነገራል።

⁹⁹ ሠርተው የደበሯት ዐጤ ቴዎፍሎስ እንደሆነ የተተረከባቸው ድርሳናት አሉ።
/የእ.ት.ዋ.ደ. ታሪክ ክፍል ልብን ድንግል እስከ ዐፄ ቴዎድሮስ፡ ገጽ 249

ደብረ መዊእ ማርያም በዐጤ ሱስንዮስ ዘመነ መንግሥት የኢትዮጵያ ብሔራዊ ሃይማኖት ካቶሊክ እንዲሆን የታወጀውን አዋጅ የተቃወሙ ሊቃውንት በወርሐ ጥቅምት 1618 ዓ.ም ተሰብስበው ታላቅ ጉባኤ ካደረጉባት ደብር እንዲ ነች፡ በወቅቱ በተካሄደው ጉባኤ መሠረትም አባ አካለ ክርስቶስ የተባሉት ሊቅ አፈ ጉባኤ ሆነው ተመረጡ፡፡ በጉባኤው ውሳኔ መሠረት ሊቃውንቱ በግልጽ አዋጁን ተቃውመዋል፡፡ ንጉሡና የንጉሡ ተከታይ የሆኑት የአዲሱ ሃይማኖት ተቀባዮችም የጉባኤውን ተሳታፊዎችን ለተዋሕዶ ሃይማኖታቸው ቀናኢ የሆኑትን ሕዝብ ክርስቲያን ለሞትና ለአካል ቁስላት ዳርገዋል፡፡ የዚህ መከራ ስለባ ከሆኑት መሐከል አባ ዘጊዮርጊስ¹⁰⁰ ና አባ ተስፋ ኢየሱስ /ከዋሽራ ማርያም ደብረ ምዕራፍ፣ ገዳም የመጡ/ አባ እንጦስ /ከደብረ ቁስቋም የመጡ/ አባ ግርማ ሥሉስ /ከይባርት ማርያም የመጡ/ አቤቶ ኤርሚያስ /ምናልባት የነገሥታቱ ተወላጅ ሳይሆኑ አይቀርም፡፡ አቤቶ የሚለው ስያሜ የሚሰጠው ከነገሥታት ወገን ለተወለደ ሰው በመሆኑ/ ከእነጋዴ ሚካኤል የመጡ ምዕመን /ዶሐዋርያ ክርስቶስ ልጅ እንደሆኑ ይነገራል፡፡/ እንዲሁም በስም የማይታወቁ ሰባት¹⁰¹ ሺህ የተዋሕዶ ልጆች ተሰውተዋል፡፡

፴፰. ደብረ መዊእ ማርያም

በወቅቱ የነበረው የአገው ምድር ገዢ አዛዥ ቼሀይ/ዬ/ በብጥብጡ የተነሣ ወደ እቡነ ተጠመቀ መድኅን¹⁰² ሔዶ ስለሆነው ሁሉ በግልጽ አስረዳ፡፡ የአዛዥን ገለጻ ከሰሙ በኋላ የዚህን ዓለም መንግሥት ከንቱነት ነግረውታል፡፡ አዛዥ ቼሀይ/ዬ/ በዐሥራ ሰባተኛው መቶ

¹⁰⁰ አባ ዘጊዮርጊስ በቀስተኛ ጦር ተወግተው ሳለ በሩን ሳይነቅሉ ከደብረ መዊእ እስከ ዋሽራ ደብረ ምዕራፍ ድረስ በግምት ለአምስት ሠዓታት የሚወስደውን መንገድ ሔደዋል፡፡ ከዐዓታቸው ሲደርሱም በሩን ሰዎች ነቅለውባቸዋል፡፡ በዚሁ ምክንያት በዕለቱ ሞተዋል፡፡ እኚህ አባት በዋሽራ ማርያም በጥር 23 በዓላቸው በድምቀት ይከበራል፡፡

¹⁰¹ - ስምንት ሺህ እንደሆነ ያሰራሩ መረጃዎች አሉ፡፡

¹⁰² ተጠምቀ መድኅን ስጋዲ ሚካኤል፣ ጉም ኢየሱስ፣ ሐረዕ፣ ጋሾላና ጎሐንቻ /ጎንቻ/ የተባሉትን ታላላቅ ገዳማት ያቀኑ አባት ናቸው፡፡

ክፍለ ዘመን መጀመሪያ ላይ የነበረ የሰባት ቤት አገው አዛዥ የነበረ ክፍተኛ ባለሥልጣን ነበር። ከአቡነ ቡራኬ ተቀብሎ ከታማኝ አሸከሮቹ ጋር ወደ ንጉሡና ዓላዊያኑ በመምጣትና በመጋደል ስለሃይማኖቱ አንገቱን በመስጠት ተሰውቷል። ዛሬም ድረስ የመቃብር ቦታው በደብረ መዊእ ምዕራባዊ አቅጣጫ ያለ ሲሆን አስከሬኑ ግን ከዓመታት በኋላ ፈልሶ በቤተ ክርስቲያኑ የቀበር ስፍራ አርፏል።

ይህ ሁሉ እልቂት እና ሰማዕትነት የተፈጸመው በጥቅምት 19/ 1618 ዓ.ም¹⁰³ ነው። ዐጤ ሱስጉሱ ሥልጣኑን “ፋሲል ይንገሥ፤ ሃይማኖት ይመለስ” ብሎ ከለቀቀ በኋላ የነገሠው ልጁ ፋሲል የካቶሊክን እምነት ሰባኪና ተከታይ የሆኑ የውጪ አገር ቤጎችን ከአገር እንዲወጡ አድርጓል። አገሪቷን የማረጋጋትና ኢየሱሳዊያኑ ያፈረሷቸውን ቤተ ክርስቲያን ማሠራት ተግባሩ አድርጓል። በደብረ መዊእ ላይ ሰማዕት ለሆኑት የተዋሕዶ ልጆችም መስከረም 21 ቀን የመቃሰቢያ በዓል እንዲሆንላቸው ደንገጓል።

በዘመኑ በተነሣው የሃይማኖት ሁከት ምክንያት የደብረ መዊእ ቤተ ክርስቲያን የደረሰበት ጉዳት የለም። በቤተ ክርስቲያኗ ላይ ጉዳት የደረሰው በ1700 ዓ.ም በነገሡት በዐጤ ቱዎፍሎስ /አዕራር ሰገድ ስመ መንግሥታቸው ነው/ ዘመነ መንግሥት ነው። ዐጤ ቱዎፍሎስ የዐጤ ኢያሱ አድያም ሰገድ ወንድም ናቸው።

አድያም ሰገድ በሚስታቸው ወንድሞች በደጃዝማች ዳርመንና በጳውሎስ ክፉ ሴራ ልጃቸው ዐጤ ተክለ ሃይማኖት ከነገሡ በኋላ በግፍ ተገድለዋል። በፊላቸውም ላይ እሳት ተለከሰበታል። ዐጤ ቱዎፍሎስ መንበረ መንግሥቱን ከያዙ በኋላ /ሳይዙ በፊት ለመንግሥት አስበው እንደተሰሩላቸውና ተክለ ሃይማኖትን ያስገደሉት እሳቸው እንደሆኑ ይተረካል።/ የወንድማቸውን ደም ለመበቀል ጥረት አድርገዋል።

ተክለ ሃይማኖት ከሞተ በኋላ በአዲሱ ንጉሥ በዐጤ ቱዎፍሎስ ትዕዛዝ መሠረት ወንድማቸውን በግፍ ከገደሉት ሰዎች መሐከል ጳውሎስን በስቅላት አስቀጥተውታል። ይህን የተመለከተው ዳርመን ወደ ጎጃም ሸፈተ /ሸሸ/። ንጉሡም ሠራዊታቸውን ይዘው ተከተሉት። ኋላም ደብረ መዊእ ላይ ሲደርሱ ውጊያ ተጀመረ።

¹⁰³ ዲያቅን ዳንኤል ክብረት ቀኑ ጥቅምት 19 ቢሆንም ዓመተ ምስረቱን 1621 የሚያደርጉት አሉ። ለንደቅ ጋዜጣ ምልክታ አምድ “የማያለቅስ ልጅ” 10ኛ ዓመት ቁጥር 479 ጥቅር 03-2007። ብርሃንና ሰላም ድርጅት።

በውጊያም ላይ ድሉ ለንጉሡ አዘነበለ። ዳርመን ውጊያው እንዳልቀናው ሲመለከት ከጥቂት ወታደሮቹ ጋር ሮጦ ደብረ መዊእ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ጉብዩ መሸገ። ዐጤውም ውስጥ እንዳለ ሊያጋዩት አስበው እሳት የሚተፋ መሳሪያ ለሁለት ጊዜ አከታትለው ቢተኩሡ ቤተ ክርስቲያኑ አልነድም ይላል። በዚህ ጊዜ የታቦቷ ተጓምር እንደሆነ ተረድተው ስዕለት አደረጉ፤ “እመቤቱ ሆይ ይህ ቤት ቢቃጠልና ጠላቱ ቢጠፋልኝ እዳሪውን በደብተራ ውስጡን በኖራ አሠራለሁ” ብለው።

ከዚህ በኋላ ለሦስተኛ ጊዜ እንዲተኮስ ታዘዘ። ቤተ ክርስቲያኗም ተቃጠለች። ቤተ ክርስቲያኗ ስትቃጠል ከፍተኛ ፍንዳታ ተሰምቶ ታቦቱ እግዘዕትነ ማርያም ከተቃጠለው ቤተ ክርቲያን ውስጥ በነጫጭ ወፎችና እርግቦች ወጥታ ከወይራ ዛፍ ላይ አረፈች። የቤተ ክርስቲያኗን በር ዘግቶ የመሸገውም ደጃዝማች ዳርመን ከነጆሌዎቹ በእሳት ጋይቷል።

ዐጤው በገቡት ቃል መሠረት ቤተ ክርስቲያኗን አሁን ባለችበት ቦታ ላይ ለማሠራት ጀምረዋት ነበር። ነገር ግን ሳይጨርሷት ሞት ቀድሟቸዋል። ቤተ መቅደሱን በኖራ አሠርተው ቅድስቱን ጀምረው በመሞታቸው¹⁰⁴ ከእሳቸው ቀጥለው የነገሡት ዐጤ የስጦስ ጨርሰዋታል። ከዐጤ የስጦስ የተረፈውን ሥራ ሌሎችም የጎንደር ነገሥታት ተሳታፊ ሆነውበታል።

በዐጤ ቴዎፍሎስ ዘመን /ከ1700-1703/ በደብረ መዊእ የተደረገው ጦርነት ከኦሮሞዎች ጋር መሆኑ የተጠቆመባቸው ድርሳናት አሉ። እንደነዚህ ድርሳናት አተራረክ ከሆነ ቤተ ክርስቲያኗ የተቃጠለችው በ1703 ዓ.ም ነው። ዐጤ ቴዎፍሎስ ውጊያውን በድል ካጠናቀቁ በኋላ ታቦቷ “ገባሪተ ኃይል” ተብላለች። ንጉሡ ደብሯን ከገደመ በኋላ ርስተ ጉልት ሰጥተዋት በርካታ አገልጋዮችን መድበውላታል።

ጣሊያን በአምስት ዓመቱ የወረራ ዘመን ደብረ መዊእን በእሳት ለማቃጠል በአውሮፕላን ላይ ድብደባ ፈጽሟል። ቀዳሚውና የመጀመሪያው በየቀበሌውና በየጎጡ ባለማራቸው ጆሮ ጠቢ /ወሬ አቀባይ/ ባንዳዎች በደረሰው መረጃ መሠረት የሰነዘረው ጥቃት ነው። የደብረ መዊእ ገዳም በፋሽስቶችና በባንዳዎች እንዳይመዘበር ከሕዝብ ክርስቲያኑ ጋር ለመምከር በወቅቱ በአካባቢው የነበሩ ጀግኖች አርበኞች መምጣታቸውን የሚገልጽ መረጃ

¹⁰⁴ - ሕመማቸው የወባ ትኩላት ነው ይባላል።

/የኢትዮጵያ ታሪክ ክፍል ልብነ ድንግል እስከ ዐፄ ቴዎድሮስ፡ ገጽ 219

ነበር ከፋሽስቶች ዘንድ የደረሰው። ፋሽስት ይህን ሲሰማ ወደ ገዳማ ዘምቷል። እሁድ ጠዋት በቅዳሴ ሠዓት የቦንብ ድብደባ ጀምሯል። በወቅቱ የገዳሙ አስተዳዳሪ የነበሩትና ሊቀ ረድኦ ቦጋለ ጌታሁን የተባሉት አዛውንት የወይራ ዛፍ ስር ቆመው ሲያስቀድሱ በቦንብ አንድዷቸዋል።

ፋሽስት ይህን ጥቃት ከፈጸመ በኋላ አካባቢውን ለቆ ሔደ። በወቅቱ የመጡት አርበኞች ገዳማን ድጋሚ መጥቶ ያቃጥላታል በሚል ስጋት በእቃ ቤቱ ውስጥ ያሉ አንዳንድ ቅርሶችና በቤተ ክርስቲያኑ ግድግዳ ላይ በዐራት ማዕዘን በትልቁ ተስሎ የነበረውን የሚያምር ሥዕል በቀኛዝማች ደረሰ ሽፈራው አስተባባሪነት በጥንቃቄ ተልጦ በወይዘሮ የውበዳር¹⁰⁵ መቃብር ቤት ውስጥ እንዲቀመጥ ተደረገ። በዚህ መልኩ ከቃጠሉ እንዲድን የሸሸው ሥዕል በሁለተኛው የፋሽስቶች ጥቃት ሊቃጠል ችሏል። ወደ ደብረ መዊእ ገዳም የመጡት አርበኞች መሪ ቀኛዝማች ደረሰ ሽፈራው /ኋላ ደጃዝማች/ ሲሆኑ ያስከተሏቸውም ግራዝማች መንግሥቱ አድገህ፣ ሊቀ ረድኦ አርአያ ስብሐት፣ አቶ ይሁኔ ይመር፣ አቶ በለጠ ጥሩነህ፣ አቶ በቀለ ካሣ ከወንዶች፣ ከሴቶች ደግሞ ወይዘሮ ዓለምነሽ ተፈራ፣ ወ/ሮ ማሪቱ ቦጋለ፣ ወይዘሮ ውቤሻው አየለ፣ ወ/ሮ ካሣዬ የሥጋት፣ ወ/ሮ ማናህሎሽ ቸኩል፣ በግንባር ቀደምትነት ይጠቀሳሉ።

በአምስቱ ዓመት የፋሽስት የወረራ ዘመን ፋሽስት በደብረ መዊእ ማርያም አካባቢ ካምፕ ሠርቶ ሕዝቡን ያስጨንቅ ነበር። ይህም አልበቃ ብሎት በአውሮፕላን ሆኖ በቤተ ክርስቲያኗ ላይ ቦንብ አዝንቧል። ቤተ ክርስቲያኗ ምንም እንኳን በሳር ክፍክፍ ብትሠራም በእሳቱ ልትቃጠል አልቻለችም ነበር። ነገር ግን ቅኔ ማኅሌቱ የተጎዳ ቢሆንም ጠላት ከወጣ በኋላ ተጠግኗል። ብፁኦ ወቅዱስ አቡነ ተክለ ሃይማኖት ርዕሰ ሊቃነ ጳጳሳት ዘኢትዮጵያ በ1978 ዓ.ም ወደ ደብረ መዊእ መጥተው ገዳማን በጎበኙበት ጊዜ ጠቅላላው ቅኔ ማኅሌቱ እንዲታደስ ሃያ ሁለት ሺህ /22.000.00/ የኢትዮጵያ ብር ፈቅደዋል። በዚህ ገንዘብ ላይ የባሕር ዳር ከተማ ምእመናን ድጋፍ ታክሎበት ሙሉ እድሳት ተደርጎለታል።

ምንም እንኳን ቤተ ክርስቲያኗ ባትቃጠልም የገዳማ ንብረት የሆነው የዕቃ ቤት፣ የመከሰቱ በዓት እንዲሁም የገዳማ ውድሞ እንዳለ በእሳቱ ወድሟል። ዕቃ ቤቱ በእሳት በተያያዘ ጊዜ የገዳሙን ጥፋት ማየት ሞታችን ነው ያሉት የገዳማ አባቶች /ሊቀ ኅሩያን ዘወደ ንብረ ሥላሴ፣ ሊቀ ረድኦ ስብሐት አቦየ፣ አባ ወልደ ማርያምና አቶ ጦርመሪ

¹⁰⁵ - የአቱኔ ጣይቱ እናት ናቸው።

163

አይናለም/ ዘለው ወደ እሳቱ ገብተዋል። እነዚህ አባቶች እሳቱ ውስጥ ገብተው ቅርሱን ከእሳት ለማትረፍ ተረባርበዋል። ዕቃ ቤቱ ምድር ቤት ስለነበረውና ድርብም ስለሆነ ዐራቱ አባቶችና ቅርሶቹ ከእሳቱ ተርፈዋል። ምንም እንኳን በወቅቱ የገቡት አባቶች በሕዝቡ ርብርብ በወጡም በጢስ ታፍነው ደክመው ነበር።

ሊቀ ጎሩያን ዘገየ ገብረ ሥላሴ

❖ ሊቀ ጎሩያን ዘገየ ገብረ ሥላሴ በደብረ መዊእ ስመጥር የቅኔ መምህር ናቸው። በተለይ በጎንጅና በዋድላ ቅኔ ጥልቅ ምርምር ያደረጉ አባት ሲሆኑ ስምንት መቶ ሃምሳ የቅኔ ጎዳና አዘጋጅተው አስተምረዋል። የደብረ መዊእ ገዳም የጎንጅን የዋድላ ቅኔ ማስመስከሪያ የሆነችው በእሳቸው ዘመን ነው። እኚህ ሊቀ የመምህር ማዕበል ወልደ ሕይወት ደቀ መዝሙር ናቸው። ሊቀ ጎሩያን ዘገየ ትርጓሜ መጽሐፍትን የተማሩ ሊቀ ሲሆኑ መምህራቸውም የሞጣው ሊቀ አለቃ ጌታሁን ናቸው። እኚህ ሊቀ በርካታ ታላላቅ ደቀ መዛሙርትን አፍርተዋል። ከእነዚህም መሐከል መናገሻ ማርያም ለረጅም ዓመታት ያስተማሩት መሪጌታ ቃለ ማዕነቅ ተሰማ፤ አለቃ ዕንባቆም ቃለ ወልድ፤ አለቃ ማርቆስ፤ የአማራ ሣይንቱ አለቃ ከበደ፤ ሊቀ ጎሩያን ወልደ ሰንበት ዙባል፤ የዙር አባ ጽርሐ አርያም አቡነ አረጋዊው መምህር ውሃበ ሥላሴ ለአብነት ይጠቀሳሉ።

ሊቀ ጎሩያን ዘገየ ገብረ ሥላሴ በተዋሕዶና በቅባት መሐከል ክርክር በነበረበት ዘመን ላይ በመኖራቸው ምክንያት ስለተዋሕዶ እምነት በቂ ዕውቀት የሚሰጥ መከራከሪያ የሚሆን የነገረ መለኮት መጽሐፍትንም አዘጋጅተዋል። መጽሐፍቱ ባይታተም ዛሬም ድረስ በገዳሚ ዕቃ ቤት ውስጥ ይገኛሉ። እኚህ ሊቀ በነገሥታቱ ዘንድ ከፍተኛ ተቀባይነት የነበራቸው በመሆኑ ከተለያዩ ነገሥታት ስጦታና ሽልማት አግኝተዋል። ሽልማቶቹን ያገኟቸው ከዐጤ ምኒልክ፤ ከእቱጌ ጣይቱና ከንግሥተ ነገሥታት ዘውዲቱ ነበር። በተለይ ንግሥት ዘውዲቱ በመንበረ መንግሥቱ ላይ ሊቀመጡ ጠርተዋቸው ነበር። እሳቸውም ከደብረ መዊእ አዲስ አበባ በእግራቸው ተጉዘው መጥተዋል።

ሊቀ ጎሩያን ዘገየ በአምስት ዓመቱ የወረራ ዘመን በዕድሜ ገፍተው የነበሩ ሲሆን ዕቃ ቤቱ ሲቃጠል ርጠው በመግባት በጢስ ታፍነዋል። በሕዝብ ጥረትና ርብርብ ሲወጡ ደክመው ነበር። ከእሳቸውም ሌላ በዕድሜ የገፉት ሊቀ ረድእ ስብሐት ለአብ

አቦዬ በዚሁ መገረን ሞተዋል። ሊቀ ኅሩያን ከዐርባ ዓመታት በላይ በደብረ መዊእ አስተምረዋል። ያለመሰልቸት በትጋትና በቅንነት አገልግለዋል። በመጨረሻም በ1932 ዓ.ም ከዚህ ዓለም በሞት ተለይተዋል። ሥርዓተ ቀብራቸው በዚሁ ገዳም ተፈጽሟል።

ሊቀ ኅሩያን ዘገየ የዓለም ኑሮ ለምኔ ብለው ምናኔ ወደ ትግራይ አምርተው አክሱም ሲደርሱ የሚያውቋቸው ሰዎች ያገኛሉ። በዚህ ጊዜ በሚያውቋቸው ሰዎች መሐከል ላለመሆን ወደ ደብረ ቢዘን ይሔዳሉ። በዚያም የሚያውቋቸው ሰዎች በመኖራቸው ወደ አባ ሐደራ ገዳም ያመራሉ። በዚህ ገዳም ለሁለት ዓመታት ቆይተዋል። ነገር ግን የተሰጣቸው ፀጋ መመነን ሳይሆን ማስተማር እንደሆነ መንፈስ ቅዱስ በራዕይ ይገልጽላቸዋል። በዚህ ወቅት የአለቃ ኃይሉ እንግዳን ሞት ስምተው ወደ ደብረ መዊእ ይምጣሉ። ይሄኔ የደብረ መዊእ ማኅበረ መነኮሳት በብዙ ተማጽኖ ተመልሰው ለመሔድ ያላቸውን ሃሳብ እንዲቀይሩ ያደርጓቸውና ያስቀሯቸዋል።

እሳቸው ካረፉ ከዐርባ ቀን በኋላ በ1932 ዓ.ም ባለቤታቸው ወ/ሮ ብዙነሽ ደርሰህ እማሆይ ወለተ ኪዳን ተብለው መንኮሰዋል። እማሆይ ወለተ ኪዳን ውዳሴ ማርያምን፣ መልክአ ማርያምን፣ መልክአ ኤደምንና መልክአ ኢየሱስን በቃላቸው ይደግሙ ነበር። እኚህ እናት ባለቤታቸው ካረፉ ከሠላሣ ሰባት ዓመታት በኋላ በ1969 ዓ.ም ጥቅምት 21 ቀን ታመው ሲጠበቁ “ዛሬ ትሞታለች ብላችሁ ነው ይልቅስ ሥላሴን ጠብቁ” ብለዋል። እንደ ቃላቸውም ሆኖ ኅዳር 7 ቀን 1969 ዓ.ም በ86 ዓመታቸው ከዚህ ዓለም በሞት ተለይተዋል።

ደብረ መዊእ ማርያም ከመገደሟ በፊት ማለትም ከ1518 ዓ.ም እስከ 1703 ድረስ በገጠር ቤተ ክርስቲያንነት ትታወቅ ነበር። ከ1704 ዓ.ም በኋላ በዐጤ ቴዎፍሎስ ገዳሚነት አሁን እስካለንበት ዘመን ድረስ የአንድነት ገዳም በመሆን ትታወቃለች። የገዳሟ አስተዳዳሪ ማዕረግ ሊቀ ረድእ ይባላል። ከሊቀ ረድኦ ቀጥሎ የገዳሙ ጸሐፊ አለቃ፣ የቤተ መዛግብት ኃላፊው ዕቃ ቤት ጠባቂ፣ መንፈሳዊ አገልግሎቱን የሚያስተናብረው ቄስ ገበዝ፣ ሥነ-ሥርዓት አስከባሪው መጋቢ አዋጅ ነጋሪውና የሕዝብ መልክተኛው ጓኝ ይባላሉ።

ቀድሞ የገዳሙ ቅፈፍ የነበሩና በገዳሟ ስር የሚተዳደሩ ሃያ ሁለት አብያተ ክርስቲያናት ነበሩ። ነገር ግን ይህ ቅፈፍ በደርግ የመሬት ፖሊሲ መሠረት ቆሟል። ከ18ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ጀምሮ እስከ 1962 ዓ.ም ዑራ ኪዳነ ምሕረት፣ ዑራ ኢየሱስና

ደብረ መዊእ ገዳም በአንድ መምህር ይተዳደሩ ነበር። ሦስቱን ገዳማት ለመጀመሪያ ጊዜ በአንድነት ያስተዳድሩት አባት መምህር ቱዎድሮስ፤ ለመጨረሻ ጊዜ ያስተዳድሩ ጊዜ መምህር ላእክ ማርያም ናቸው። መምህር ላእክ ማርያም በፋሽስት የወረራ ዘመን በባሕር ዳር የተደረገውን ውጊያ በወንጭፍ የባረኩና አርበኞችን በማበረታታት ለአገራችን ነፃነት የበኩላቸውን አስተዋፅኦ ያበረከቱ አባት ናቸው። ገዳማቱ በ1962 ዓ.ም በአገረ ስብከቱ ጳጳስ በየራሳቸው እንዲተዳደሩ ተወስኗል። በዚህም መሠረት የመጀመሪያው የደብረ መዊእ አስተዳዳሪ መምህር ኪዳነ ማርያም ሲሆኑ ሁለተኛው ደግሞ መምህር ተክለ ሕይወት ናቸው።

ደብረ መዊእ በአገራችን ፖለቲካዊ እንቅስቃሴ ውስጥ ጉልህ ሚና የነበራቸው ሰዎች የእውቀት መገብያ ነች። ለአብነት እንኳን እቴጌ ጣይቱን መጥቀስ በቂ ነው። አለቃ ኃይሉ እንግዳ የእቴጌ ጣይቱን እናት ወ/ሮ የውብዳር ኩባቱን አግብተው ይባባ ይኖሩ ነበር። እቴጌ ጣይቱም በ1864 ዓ.ም ወደ እናታቸው መጥተው ከእናታቸው ጋር በደብረ መዊእ መኖር ይጀምራሉ።

አለቃ ኃይሉ የግዕዝና የቅኔ መጽሐፍት ሊቅ ስለነበሩ እቴጌ ጣይቱም ከእግራቸው ስር ተቀምጠው ዕውቀት ሽምተዋል። እቴጌይቱ ሁልጊዜ ዳዊት ዘርግተው ጸሎት የሚያደርሱባት ቦታ ላይ የወይራ ዛፍ አለች። ዛሬ ያቺ የወይራ ዛፍ የእቴጌ ወይራ ተብላለች። እናታቸው ወ/ሮ የውብዳር ሲሞቱ ከዚህችው የወይራ ዛፍ ጥግ ተቀብረዋል። በቀብራቸውም ላይ የገጠር ቤተ መቅደስ የሚያክል የመቃብር ቤት ባለ ድርብና የምድር ቤት ሕንጻ ተሠርቶበት ነበር። ሕንጻው ስለፈረሰ ዛሬ የለም።

ደብረ መዊእ በ17ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ምንም እንኳን ቤተ ክርስቲያና ሳይቃጠልም ንጉሡን ለመቃወም በደብሯ በተሰበሰበው ሕዝብ ክርስቲያን ላይ ከፍተኛ እልቂት ደርሷል። በእልቂቱም ከሰባት ሺህ ያላነሱ ክርስቲያኖች ሕይወታቸውን ለሃይማኖታቸው ገብረዋል። የምዕመን ጉዳት የቤተ ክርስቲያን ጉዳት ነው በሚል ምክንያት ደብረ መዊእ በሰብንዮስ ዘመን ለመጀመሪያ ጊዜ ጉዳት የደረሰባት በመሆኑ በዚህ ዘመን ስር ተቀምጣለች።

ደብረ መዊእ ገዳም በበርካታ ነገሥታትና መኪንነት እገዛ ሲደረግላትና ስጦታ ሲበረከትላት ቆይታለች። ለአብነት ያህልም ከ19ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ብንጀምር ዐጤ

ቴዎድሮስ ኩዳድ ቁስቋም ጋሻ መሬትና ሦስት ስጋጃ ምንጣፍ፤ ዐጤ የሐንስ ዐራተኛ በቅፈፍነት አባጥራር ጊዮርጊስ፤ ማቋል ሚካኤል፤ ሩፋኤል፤ ጡሪ ጨባ ሚካኤል፤ የተባሉ አብያተ ክርስቲያናትን፤ የጎጃሙ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት /ራስ አዳል/ የቆረንጭ ጊዮርጊስ የተባለውን ቀበሌ ሰጥተዋል።

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ቅፈፍ ከመስጠትም ባሻገር የቤተ ክርስቲያኑን ጣራ አሳድሰዋል። ይህን ጣራ ሀብተ ማርያም ገብረ ኪዳን የባሕር ዳር አውራጃ ገዢና አለቃ አስረሴ ቢሰወር የተባሉ ሰዎች ከንጉሡ ጋር ተላልከውና ሔደው በማስፈቀድ ከመንግሥት ግምጃ ቤት በወጣ ገንዘብ ቆርቆሮ ለብሏል።

ምንጭ

- በላይ መኩንን። እቴጌ ጣይቱ በደብረ መዊእ። አዲስ አበባ፣ 2003። ጣና ማተሚያ ቤት።
- ታደሰ ዘወልዴ። /ቀኛዝማች/ እቴጌ ጣይቱ ብጡል። አዲስ አበባ፣ 1980። ንግድ ማ/ድ፣ ከራዝ አሳታሚ ድርጅት።
- የኢትዮጵያ ታሪክ ከዐ% ልብነ ድንግል እስከ ቴዎድሮስ። ገጽ 216-219፣249
- የታዋቂ የኢትዮጵያ ሴቶች የፖለቲካና የፍቅር ታሪክ። ገጽ 12
- ዳንኤል ክብረት /ዲ.ን/። ሰንደቅ ጋዜጣ ምልክታ አምድ “የማያለቅስ ልጅ” 10ኛ ዓመት ቁጥር 479 ኅዳር 03-2007። ብርሃንና ሰላም ድርጅት።

ምዕራፍ ስምንት

ማህዲስቶች /ደርቡሾች/

በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን የተከሰተው ዐራተኛው የመከራ ዘመን በ19ኛው መቶ ክፍለ ዘመን በተነሱት ማህዲስቶች /ደርቡሾች/ አማካይነት ድንበር አልፎ በገባው በፖለቲካ ንቅናቄ ነው። የንቅናቄው ጥንሰስ ሃይማኖታዊ ይምስል እንጂ ግልጽ የሆነ ፖለቲካዊ መሻት ይታይበት ነበር።

የማህዲስቶች /ደርቡሾች/ መነሻ ሱዳን ነች። ንቅናቄው በተጀመረበትና ቀደም ባለው ወቅት ሱዳን የምትገዛው በአንግሎ ግብጾች ነበር። የንቅናቄው ዋነኛ መሠረት አፈ - ታሪክ ሲሆን በሺያት እስላሞች ዘንድ “ከአላህ የሚላክ ፍትህ ርትዕ የሚያሰፍን እውነተኛውን እምነት የሚያጸና መልዕክተኛ ይኖራል” የሚል ነው። አፈ - ታሪኩ በቁርዓን ያልተጻፈና በሱኒ እስላሞች ዘንድ ፍጹም ተቀባይነት የሌለው ነው። አመለካከቱ ብቅ ያለው በ7/8ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ነው። ነገር ግን በአብዛኛው የተስፋፋው አብዛኛው የስፔን ክፍል በክርስቲያኖች በተያዘና ናፖሊዮን ቦናፓርት ግብጽን በወረረ ጊዜ ነው።

የንቅናቄው መሥራችና መሪ መሐዲ ይባላል። ሙሉ ስሙን በተመለከተ Historical Dictionary of Ethiopia የተሰኘው መጽሐፍ በገጽ 121 ላይ ሙሐመድ አሕመድ ኢብን ሰይድ አብደላህ የሚባል መሆኑን አስፍሯል። መሐዲ በኑቢያ ይኖር የነበረ የአንድ መርከብ ሠሪ ልጅ ነው። መሐዲ በልጅነቱ የእስልምና ትምህርትን ተምሯል። እስልምናን ምሥጢራዊ በሆነ መንገድ በሱፊ ትውፊት መሠረት መተርጎም ጀምሮ ነበር። በመቀጠልም

ወደ አንድ የእስልምና ወንድማማች ጎበረት ገባ። በ1863 ዓ.ም ብዙ ተከታዮችን ይዞ ወደ አንድ ቦታ መነሻ። መሐዲ ከምናኔ ሕይወቱ 11 ዓመት በኋላ 1874 ዓ.ም ሱዳንን ከግብጽ አገዛዝ ነጻ ለማውጣት እና እስልምናን ለመጠበቅ ከአላህ የተላከ መልዕክት እንደሆነ አወጀ።

መሐዲ ከዐራት ዓመታት በኋላ በ1878 ዓ.ም ተግባራዊ እንቅስቃሴ ጀምሮ የአንግሎ ግብጽ ዋና ከተማ የሆነችውን ካርቱምን ለመያዝ በቃ። ይህ ዓመት ለመሐዲ ጥሩ ዓመት አልነበረምና በታይፈስ ሕመም ተያዘ። በዚህ ምክንያት ከዚህ ዓለም በሞት ተለየ። መሐዲ ከሞተ በኋላ በሕይወት ዘመኑ ዓላማ አድርጎ የተነሳሰትን ጉዳይ ተከታዮቹ አምዱርማን ላይ ከተማ ሠርተው ዓላማውን አጠናክረው መቀጠሉን ቀዳሚ ጉዳያቸው አደረጉ። እናም በዐጤ ዮሐንስ ዘመነ መንግሥት በ1880 ዓ.ም ድንበር አልፈው ወደ ኢትዮጵያችን ገቡ።

በእርግጥ አልተሳካላቸውም እንጂ ወደ ኢትዮጵያ ለመግባት ሙከራ ሲያደርጉ ይህ የመጀመሪያቸው አልነበረም። ሰኔ 22/ 1877 ዓ.ም ድንበር ጥሰው በመግባታቸው ከራስ አሱላ አባ ነጋ ጋር ተዋግተው ድል ሆነው ወደ መጡበት ተመልሰዋል።¹⁰⁶ ዐሥር ሺህ ሠራዊት ይዘው የዘመቱት ራስ አሱላ ከዚህ ድላቸው በፊት ሽንፈትን ቀምሰው፤ በጠላትም ቆስለው ነበር። ለድል የበቁት ወደኋላ አፈግፍገው በተጠናከረ የጦር ድርጅት በመመለሳቸው ነው።

ይህ ጦርነት የተደረገው የኢትዮጵያ መንግሥት ከእንግሊዝ መንግሥት ጋር ባደረገው ውል መሠረት በደርቡሾች ተከብበው የነበሩትን ቱርኮችና ግብፆችን ለማስለቀቅ ሲሆን በኢትዮጵያና በሱዳን መሐከል የተደረገ የመጀመሪያው ጦርነት ነው። በጥር ወር 1877 ዓ.ም ተደረገ የተባለው ጦርነት ከኢትዮጵያ ላይሆን ከእንግሊዞች ጋር የተደረገ ነው። በወቅቱ የእንግሊዝ አዝማች ሻርል ጎርዶን ጆርጅ ነበር። ደርቡሾች የጎርዶን ፓሻን ሠራዊት ከብበው ፈጽበት። አዝማቹ በታላቅ ጀግንነት ካርቱም ገብቶ እርዳታ እንዲላክለት ለእንግሊዝ መንግሥት ልኮ ለብዙ ቀናት ሲዋጋ ቆየ። ነገር ግን እርዳታው ሳይደርስለት ደርቦሾች ማረኩት። መማረክ ብቻ አልበቃቸውም፤ ገድለውና ራሱን ቆርጠው ለመሐዲ አቀረቡለት።

ዐጤ ዮሐንስ ከ1878 - 1879 ዓ.ም ከውጪና ከውስጥ የሚነሳባቸውን ጠላት ለመቆጣጠር እንዲችሉ መቀመጫቸውን በደብረ ታቦር ከተማ አድርገው ነበር። በሌላው ግዛታቸው ደግሞ ታላላቅ መኳንንቶቻቸውን ሾመው ነበር። በመሆኑም ልጃቸውን ራስ

¹⁰⁶ - አሱላ ብላታ ገብሩ አባ ጭቁንን በቅድሚያ አዝምተው በነበረበት ጊዜ ደርቡሾች በለስ ቀንቷቸው ነበር። በዚህ የመጀመሪያው ጦርነት ላይ ብላታ ገብሩ እና ሌሎች ጀግኖች ሞተዋል።

አርአያን በቦኔምድር፤ ራስ ሐጎስን በጸለምትና በሽሬ፤ ሹም ዳገና ፈንታን በደምቢያ፤ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን በደቡብ በኩል ባለው በጎጃም /ዳሞትን ጭልጋንና አገውን/ ሾመው ነበር። ማህዲስቶች ጎንደርን ሦስት ጊዜ ለእሳት የዳረጓት ሲሆን በመጀመሪያ ወረራቸው ዐጤ የሐንስ የነበሩት አስመራ¹⁰⁷ ነበር። የንጉሡ መራቅ መልካም አጋጣሚ የሆነላቸው ማህዲስቶች ወደ ጎንደር ገሰገሱ። ከደምቢያው ሹም ከዳገና ጋር ብርቱ ውጊያ አድርገው ድል ቀናቸው። ሹሙን ገድለው የፊትዮሽ ግስጋሴያቸውን ቀጠሉ። ጥር 10 ቀን ድንገት ጎንደር ገብተው በከተማዋ ያሉ አብያተ ክርስቲያናትን ዘረፉ። እሳት እየለኮሱ አቃጠሉ።

ጥር 12 ቀን ደርቡሾች የጥፋት እጃቸውን በጅንዳ ጊዮርጊስና በፈንጃ ማርያም፤ ጥር 15 በአዘዞ ተክለ ሃይማኖት ላይ ሰነዘሩ። አብያተ ክርስቲያናቱን እሳት በላቸው። በጎንደር ላይ የደረሰውን መከራ አስመራ ሳሉ የሰሙት ዐጤ የሐንስ ወደ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት መልዕክት ላኩ። መልዕክቱ በፍጥነት ወደ ጎንደር ዘምተው በደርቡሽ የተማረከውን ምርኮ እንዲያስመልሱና በሕዝብ ክርስቲያኑ ላይ የሚያደርሰውን እልቂት እንዲያስቆሙ የሚያሳስብ ነበር።

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ትዕዛዙን ተቀብለው አንድ መቶ ሺህ የሚሆን ሠራዊታቸውን ይዘው መተማ ዘመቱ። እንደደረሱ ባደረጉት የመጀመሪያ ውጊያ የደርቡሽ አንድ የጦር አካል የሆነውንና በአላህ በኤል ኑር ዋድ ፋጋራ የሚመራውን አንስር የጦር ክፍል አሾፋው ነበር። ከዚህም ቀጥለው መተማ ደርሰው በመሐመድ ዋድ አራቦ የሚመሩትን ጠላቶቻቸውን ደርቡሾችን ድል አድርገው ተመልሰዋል። ደብረ ሲና በተባለችም ቦታ ሰፍረዋል።

የደርቡሾች ጠቅላይ መሪ የሆነው ከሊፋ አብዱላሂ ይህን ሽንፈትና ውርደት ሲሰማ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ወግቶ የሚበቀልበትን ጦር አዘጋጅቶ አዘመተ። የሠራዊቱ ብዛት 100 ሺህ ነበር። የጦር አዝማችና መሪ አድርጎ የሾመው ሐምዳን አቡ አንጋን ነበር። በሐምዳን ስር ዘኪ ቱማልን ጨምሮ ሰባት የጦር አለቆች ሠራዊታቸውን ይዘው ከትተው ነበር። እነ ሐምዳን አቡ አንጋ ከጋላባት ወደ ደምቢያ መጥተው ሣር ውሃ ከሚባለው ቀበሌ ላይ ሰፈሩ። በዚህ ጊዜ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ገስግሰው ገጠሟቸው። ነገር ግን ንጉሡ እንደመጀመሪያው በለስ አልቀናቸውም ነበርና ተሸነፉ።

¹⁰⁷ - የወሎ እስላም ሸፍቶባቸው ወሎ ነበሩ የሚሉ ድርሳናት አሉ።

ሸሽተውም አመለጡ። ነገር ግን አብረዋቸው ከነበሩት ሠራዊቶቻቸው መሐከል በተለይ እሳቸውን ተከትለው የዘመቱት ደጃች ጀምበሬ¹⁰⁸፣ ደጃች ካሣ፣ ደጃች ይማም ካሣ፣ ፊታውራሪ እሸቱ፣ ፊታውራሪ ንጉሤ፣ ፊታውራሪ ይልማ፣ ፊታውራሪ ረታ፣ ጸሐፊ ትዕዛዝ አለቃ እሸቱ፣ ቀኛዝማች ለማ፣ ባላምባራስ ጋርጠው የተባሉ ጀግኖች የሕይወት ዋጋ ከፍለዋል። ደርቡሾች ከዚህ በመቀጠል ጎንደር ከተማ ገብተው ትልቁን ጥፋት ፈፀሙ። ሕዝበ ክርስቲያኑን ያለርኅራኔ አረዱ። ገደሉ። አገሪቷንና ቤተ ክርስቲያኒቷን ዘረፉ፤ አቃጠሉ።

፴፱. ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት

ዐጤ የሐንስ ወደ ሸዋ ምኒልክን ለመውጋት ዘምተው ጉዳዩን በእርቅ ጨርሰው ሳለ የደርቡሽን እንደገና መመለስ ይስማሉ። በመሆኑም ወደ መተማ ሲመለሱ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት በቀድሞው ውጊያ ሠራዊታቸው መጎዳቱን ለንጉሡ በማሳወቅ እንጅባራ ላይ ቀርተዋል።

በዚህ ጦርነት የተማረከው የኢትዮጵያ ሕዝብ ቁጥር ከ3445 እስከ 8000 እንደሚደርስ መረጃዎች ይጠቁማሉ። ከደርቡሾቹ ወገን ደግሞ 519 የሚያህሉት ሲሞቱ 563 የሚሆኑት በከባድና በቀላል መቁሰላቸው ራሱ ሐምዳን አቡ አንጋ

¹⁰⁸ -የንጉሡ ልጅ የወይዘሮ ምንትዋብ ባል ነበሩ።

ለአሚር አብዱላሂ በጊዜው ሪፖርት አቅርቦ አስረድቷል። ከንጉሡ መኳንንት ውስጥ ዐሥራ ሁለት የሚሆኑትን ራስ ቆርጦ ለአብዱላሂ እንደላከም ታሪክ ይናገራል።

ሐምዳን አቡ አንጋ ከማረካቸው ሀበሾች መሐከል የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሴት ልጅ የሆነችው ወ/ሮ ምንትዋብ¹⁰⁹ አንዷ ነች። ምንትዋብ በግዞት ጊዜዋም በእስላም እጅ አልበላም ብላ በረሃብ ሞታለች። ከመሞቷ በፊት በወቅቱ ስሜቷን ከገለጠችበት ስንኝ ዘመን አይሸራውና አይረሴው የሚከተለው ይጠቀሳል።

“ጉጃም የምትሔዱ እንደኔ እማትቀሩ፤

እርኩስ አርማ ሞተች ብላችሁ ንገሩ።”

ዐጤ ዮሐንስ ዐራተኛ የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን መሸነፍ በሰሙ ጊዜ ተበሳጭተው ተቆጥተዋቸዋል። ወዲያውም ለሸዋው ንጉሥ ምኒልክ የእርዳታ ጥሪ አስተላልፈዋል። ንጉሥ ምኒልክም ከ120 እስከ 130 ሺህ የሚሆን ጦራቸውን ይዘው ታኅሣሥ 18 ቀን ዘምተዋል። ለአልጋቸውም ጠባቂነት የተውትም እቴጌ ጣይቱንና ራስ ጎበና ዳጩውን ነበር። ንጉሥ ምኒልክ ሚያዝያ 11/ 1880 ዓ.ም ጎንደር መዳረሻ ላይ ወዳለችው አዘዞ ሲገቡ ደርቡሾች ጎንደርን አጋይተው ሔደው ነበር። የምኒልክ ጉዞ ዐራት ወራትን የፈጀ ነበር።

ንጉሥ ምኒልክ አዘዞ ላይ ሠራዊታቸውን አስከትተው ታላቅ ሰልፍ አድርገው በፈረሳቸው ላይ ሲንገማለሉ ያዩት ደርቡሾች በልባቸው ፍርሃት ነግሦ ለንጉሡ የሰላም ደብዳቤ ጽፈውላቸዋል። በመቀጠልም ሙሉ በሙሉ የኢትዮጵያን ድንበር ለቅቀው ሔደዋል።¹¹⁰

ምኒልክ አዘዞ በገቡበትና ደርቡሾች ሙሉ በሙሉ የአገራችንን ድንበር ለቀው ከወጡ ከ11 ወራት በኋላ ደርቡሾች እንደገና ጎንደርን በጥፋት እጃቸው በለኮሱት የእሳት ላንቃ ሊለበልቧት ዘመቱ። በወቅቱ ዐጤ ዮሐንስ ንጉሥ ምኒልክን ለመውጋት ወደ ሸዋ በመዝመት ላይ ነበሩ። ነገር ግን ነገሩ በሽማግልና በማለቁ እሳቸውም እርቁን ተቀብለው ወደ መተማ ዘምተዋል። በወቅቱ አብሯቸው የነበረው የሠራዊት ብዛት 150 ሺህ እግረኛ እና 20 ሺህ

¹⁰⁹ -በአንዳንድ ድርሳናት ላይ ይህች ሴት ወ/ሮ የውብዳር የሚል ስም ተሰጥቷል።

/የኢትዮጵያ ታሪክ ከዐፄ ቴዎድሮስ እስከ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ። ገጽ 67/

¹¹⁰ - ምኒልክ አዘዞ መጥተው ታላቅ ሰልፍ ያደረጉትና ደርቡሾች የኢትዮጵያን ድንበር ለቅቀው የወጡት በሁለተኛው የወረራቸው ዓመት በ1881 ዓ.ም ዐጤ ዮሐንስ ከጦቱ በኋላ እንደሆነ ይተረካል።

ፈረሰኛ እንደነበረ ድርሳናት¹¹¹ ይተርካሉ። ዐጤው ጦርነቱን ከማድረጋቸው በፊት ጉዳዩን በእርቅ ለመጨረስ አስበው ለአቡ አንጋ ኢትዮጵያ እና ሱዳን ድንበርተኛ አገሮች በመሆናቸው ኅብረት ፈጥረው አውሮፓዊያንን ከድንበራቸው እንዲያባርሩ የሚያሳስብ የሰላም ጥሪ አቅርበውለታል። እሱ ግን «እኛና እናንተ ኅብረት የሚኖረን ክርስትናችሁን ቀይራችሁ እስልምናን ስትቀበሉ ነው» የሚል መልስ ልኮላቸዋል። ንጉሡ ከዚህ በኋላ ነው ለማይቀረው ጦርነት ተዘጋጅተው ወደ መተማ የዘመቱት። ነገር ግን ድል ሳይቀናቸው ቀርቷል። መጋቢት 1 ቀን 1881 ዓ.ም በጦርነቱ ላይ በጥይት ተመትተው ክፉኛ ቆሰሉ። በማግስቱ መጋቢት ሁለት ቀን አንገታቸው ተቆርጦ ከ18 ዓመታት የግዛት ዘመን በኋላ በ54 ዓመታቸው ከዚህ ዓለም በሞት ተለይተዋል።

ዉ. ዐጤ የሐንስ 4ኛ

ደርቡሾች ዐጤ የሐንስን ከገደሉም በኋላ ጎንደርን በእሳት ከመለብለብ፤ ሕዝቡ ክርስቲያኑን በሰይፍ ከመጨፍጨፍ አልተቆጠቡም። በ1881¹¹² ዓም ነሐሴ 23 ቀን ወር ላይ ጨለማን ተገን በማድረግ ወደ ጎንደር በመምጣት በርካቶችን ለሞት የዳረገ ግፋቸውን ፈጽመዋል። በመምህራቸው ስም ወልደ አብ ወልደ ሚካኤል ተብለው የሚጠሩትን የሐዲስ

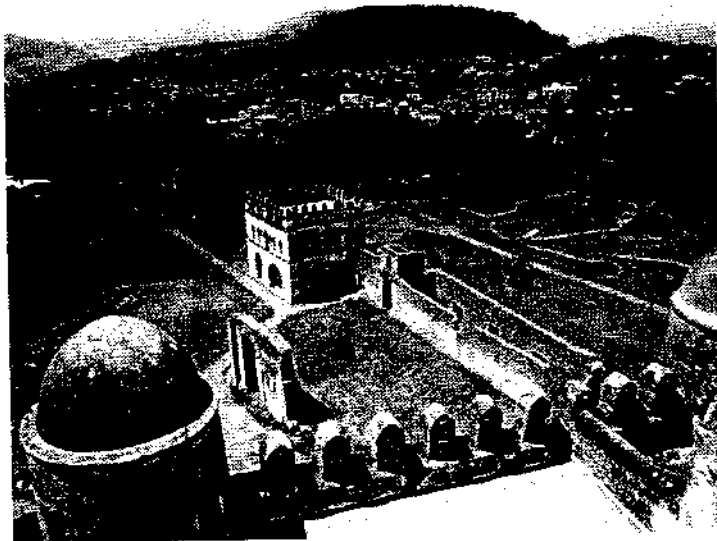
¹¹¹ - የኢትዮጵያ ታሪክ ከመጀመሪያው እስከ አሁኑ ዘመን። ገጽ 308

¹¹² - 1883 ዓ.ም ነው የሚሉ ድርሳናት አሉ። የኢትዮጵያ ታሪክ ከዐፄ ቴዎድሮስ እስከ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ። ገጽ 71/

መምህሩን መምህር ወልደ ሚካኤልን ሰይፎ ገደላቸው። ከአሳቸውም ጋር ስምንት ደቀ መዛሙርቶቻቸውም ተገደሉ።

ደርቡሽ “በጎንደርና በነዋሪዎቿ ላይ ይህን ያህል ግፍ ለምን አጸና?” የሚል ጥያቄ መነሳቱ አይቀርም። ለዚህ ጥያቄ የሚሆነው መልስ ሁለት ነው። አንደኛው ዐቤ ዮሐንስ ያወጡት ዓዋጅ ነው። አዋጁ የኢትዮጵያ ሕዝብ በአንዲት ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ እምነቱ እንዲጸናና ያልተጠመቀው እንዲጠመቅ የሚያሳስብ ነበር። ይህን ያደረጉት የአገሪቱን አንድነት አጠናክሮ ለማስቀጠል ከሚል እሳቤ ነው። በመሆኑም በዓዋጁ የተከፉ የሌሎች ሃይማኖት ተከታዮች ወደ ሱዳን ሔደው ነበር። ጎሳም ከደርቡሾች ጎን ተሰልፈው መንገድ እየመሩ እምጥተዋቸዋል።

ሁለተኛው ደግሞ በማህዲ መሪነት የተደራጁት ደርቡሾች፣ በቱርክና በእንግሊዞች የሚደገፉትንና አገራቸውን የሚገዙትን ግብጾች ለመውጋት በሚነሱበት ጊዜ በካርቱም የነበሩት ግብጾች ሊመጣላቸውም ሆነ ያለማንም ረዳት ከሱዳን ሊወጡ የሚችሉበት ዕድል አልነበራቸውም ነበር። በኢትዮጵያ በኩልም ለማምለጥ አይችሉም፤ ሁለት ጊዜ ደም ተፋስሰዋል። ተሸንፈውም ተመልሰዋል። ነገር ግን በእንግሊዞች አግባቢነትና ተደራዳሪነት ኢትዮጵያ ግጾችንና ቱርኮችን ከሱዳን ለማስወጣት የስምምነት ውል ተፈራርማለች።¹¹³

፵፩. ጥንታዊቷ የጎንደር ከተማ

¹¹³ - እንግሊዝ ግን የገባችውንና የፈረመችውን ውል አፍርላ «በ1885- 1889 /ኢ.አ.አ./ ለኢጣሊያና ለማህዲኖች ከባድ ወረራ አጋለጡ። ወታደሮቹ ነጻ ከወጡ በኋላ የግብጽ መንግሥት በውሉ መሠረት ከረንገ ለኢትዮጵያ መንግሥት መልሶ ለመስጠት ፈቃደኛ ሳይሆን ቀረ። በተጨማሪም በጥር 1885 በእንግሊዝ መንግሥት ድጋፍ የኢጣሊያ ጦር ምጽዋን በወረራ ያዘ። በዚህ ሁኔታ የእንግሊዝና የግብጽ መንግሥታት በሰላም ውል ስም በኢትዮጵያ መንግሥት ላይ የፈጸሙት የ1884 የአድዋ ሴራ በአገሪቱ ላይ በአንድ ጊዜ የኢጣሊያናችንና የማህዲኖችን ወረራ አስከተለ።»

[የኢትዮጵያ ረጅም የሕዝብና የመንግሥት ታሪክ። ገጽ 270/

የኢትዮጵያ ንጉሥ ዐጤ ዮሐንስ ግብጾችንና ቱርኮችን ለማስወጣት ከእንግሊዞች ጋር የተስማሙበት ዐቢይ ጉዳይ ግብፅ የያዘችውን የክሰላን፣ የከረንን፣ አምድብንና የሥናሂትን /ቦንስ/ ግዛት ለኢትዮጵያ ትለቃለች በሚል ውል በመታለላቸው ነው። በተጨማሪም በተጠቀሱት ግዛቶች ውስጥ የሚገኙ ምሽጎቻቸውን ለቀው ሲወጡ የጥይት እና ሌሎች የጦር መሳሪያዎችን ለንጉሡ ነገሥቱ ትተው ይሑዳሉ፤ የኢትዮጵያ መንግሥት በምጽዋ የወደብ በር ላይ እንደልቡ መንቀሳቀስ ይላል በሚል ስምምነት ነው።

ከስምምነቱ በኋላ ሰኔ 22 ቀን 1877 ዓ.ም ዐጤ ዮሐንስ በማህዲስቶች የተከበቡትን ግብጾችንና ቱርኮች እንዲያስለቅቁ ጀግናውን የጦር አበጋዛቸውን ራስ አሉላን አዝዘዋል። አሉላ ከአስመራ በከረን አድርገው ኩፊት ገቡ። በነሐሴ ወር በብላታ ገብሩ የሚመራ ጦር ወደ ማህዲስቶች አዘመቱ። ኩፊት ላይ ከፍተኛ ውጊያ ተደርጎ ብላታ ገብሩ አባ ጭቁን እና ሌሎች የጦር አለቆች ሞቱ። ደርቡሽ ለውጊያው የሚሆን ስትራቴጂካዊ ቦታ መርጠው ስለነበር ራስ አሉላ መጥተው በገጠሟቸው ጊዜ አቁሰለው መልሰዋቸዋል። ነገር ግን ራስ አሉላ ተደራጅተው በመምጣታቸው ድል አድርገዋል።¹¹⁴ በብዙ መስዋዕትነት ተከባቢዎቹን ነጻ እንዲወጡ አድርገዋቸዋል።

አንዳንድ ድርሳናት ይህን ግብጾችንና ቱርኮችን የማስለቀቅ ዘመቻ በ1880 ዓ.ም የተደረገ ነው ይላሉ፤ የጦር አዝማቹን ደግሞ የደምቢያውን ሹም ዳገና ፈንታ ያደርጉታል። ነገር ግን ዳገና በዚህ ዓመት የተዋጋው ግብጾችን ለማስለቀቅ ሳይሆን እናት ምድሬን ለቀህ ውጣ በሚል ነው። በጦርነቱም ሹም ዳገና በማህዲስቶች ተገድሎ ድል ሆኗል። በእርግጥ ዳገና ከዚህ ጦርነት በፊት ግብጾችንና ቱርኮችን ለማስለቀቅ በክሰላና በሰናሂት ተዋግቷል። በውጊያውም ድል አድርጎ ተከባቢዎቹን አስለቅቋቸዋል።

ደርቡሾች በጎንደር ከነበሩት ዐርባ ዐራት አድባራት መሐከል ዐርባ¹¹⁵ዎቹን አቃጥለዋል። ሕዝብ ክርስቲያኑንም በግፍ ገድለውታል። ይህን ሁሉ ግፍ ሲፈጽሙ የጎንደር ሕዝብ እንደፈሪም ሆነ እንደሰነፍ ዝም ብሎ አልተቀመጠም። ባለው አቅም ተዋግቷቸዋል። ነገር ግን ደርቡሽ ይመጣብኛል ብሎ ባለመዘጋጀቱ ሊቋቋመው አልቻለም። እርግጥ ነው

¹¹⁴ - በዚህ ጦርነት ብዙ ደም የፈሰሰ ሲሆን ከራስ አሉላ በኩል 2000 ከጠላት በኩል ደግሞ 3000 ሰው ሞቷል። ከዚህም በተጨማሪ ጠላት የቀሰለበትን ወታደር ይዞ ወደ ኋላው ሲያፈገፍግ ከ10 ሺህ በላይ ወታደር ሞቶበታል።
/ለተጨማሪ መረጃ የኢትዮጵያ ታሪክ ከመጀመሪያ እስከ አሁን ዘመን። ገጽ 304 ይመልከቱ/
¹¹⁵ - ዐርባ ሁለት ነው የተቃጠለው የሚሉ መረጃዎች አሉ። እንደነዚህ መረጃዎች ከሆነ ሳይቃጠሉ የቀሩት አድባራት አድያም ሰገድ ዐጤ ኢያሱ ደብረ ብርሃን ሥላሴ እና እቴጌ ምንትዋብ ያሠሯት ቁስቋም ማርያም ናቸው።

የሁለቱ ንጉሦች /ተክለ ሃይማኖት እና ዮሐንስ/ የተደራጀ ሠራዊት መክቶ ሊያቆመው አልቻለም።

የደርቡሽ ጦር ለሦስተኛና ለመጨረሻ ጊዜ ነሐሴ 23/ 1881¹¹⁶ ዓ.ም ጨለማን ተተግኖ ካደረሰው ጥፋት በኋላ ዳግም ሳይመጣ እንዳያንሰራራ ሆኖ በእንግሊዞች ተደምስሷል። እንግሊዞች በደርቡሽ ላይ ለፈጸሙት ድንገተኛ ወረራና ድምስሳ የዓድዋ ድል እንዳለበት የታሪክ ተመራማሪው ነፕራሰር ባሕሩ ዘውዴ የኢትዮጵያ ታሪክ 1848 እስከ 1966 በሚል መጽሐፋቸው የሚከተለውን አስፍረዋል።

“...የዐድዋ ድል የኢጣሊያን ቅስም የሰበረውን ያህል በእንግሊዝም ካምፕ ከባድ ሽብር ነበር የፈጠረው። ምክንያቱም የእንግሊዝ ስሌት ኢጣሊያ ኢትዮጵያን ተቆጣጥራ ፈረንሳይን ወደ ፈለገ ዐባይ ድርሽ እንዳትል ትከለክልልኛለች የሚል ስለነበር ነው። ዐድዋ ይህን ስሌት አቃወሰው። የዐባይ ጥያቄ እንደገና ተቀሰቀሰ። ባንድ ወገን ሱዳን በማህዲስቶች እጅ ነች። በሌላ ወገን ደግሞ ኢትዮጵያ ከኢጣሊያ ነጻ በመሆኗ በእንግሊዞች ግምት ለፈረንሳይ ወደ ዐባይ የመስፋፋት ፖሊሲ አመቺ ሆኖ ተገኘች። በዚህ ሁሉ መሐል የግብጽ ባለቤት የሆነችው እንግሊዝ ወና ቤት ታቅፋ ልትቀር ሆነ። ይኸኔ ነው የማህዲስት ንቅናቄ በራሱ የውስጥ ቅራኔ ተተብትቦ ይወድቃል ብለው ተስፋ ሲያደርጉ የቆዩት እንግሊዞች ጊዜ ሳያጠፉ በሱዳን ላይ ተዘመቱት። በመጋቢት 1888 የተጀመረው ወረራም ከሁለት ዓመት በኋላ የማህዲስት ዋና ከተማ የሆነችው አምዱርማን በእንግሊዝ ተደብድባ ስትወድቅ ተደመደመ። ሱዳንም ለይስሙላ የእንግሊዝና የግብጽ ጥምር ግዛት /አንግሎ ኢጅብሺያን/ እንደእውነቱ ከሆነ ግን የእንግሊዝ ቅኝ ግዛት ለመሆን በቃች።”

/ዘኒ ከማሁ ገጽ 86/

ደርቡሽ በ1880 ዓ.ም በጥር ወር አንድ ጊዜ፤ በ1881 በመጋቢትና ነሐሴ ወር ሁለት ጊዜ ድንበር አልፎ በመግባት በጎንደር ከተማና በአካባቢዋ ላይ በለኩሰው እሳት የተነሳ

¹¹⁶ አብዛኞቹ የአፈ ታሪክም ሆኑ የጽሑፍ መረጃዎች ከዚህ በፊት የነበሩትን /ጥር 1880ቱ እና የመጋቢት 1881ዱ/ ሁለት የደርቡሽ ወረራዎችን ብቻ በመቁጠር ጎንደር ሁለት ጊዜ ተቃጠለች ይላሉ። ነገር ግን ጎንደር በደርቡሽ የተወረረችውና የጥፋት ሰለባ የሆነችው ለሦስት ጊዜያት ነው። ሦስተኛውም ይህ ዘመን ነው። በእርግጥ በዚህ የጥፋት ዘመን ደርቡሾች ሕዝቡን በተኛበት አርደውት ከመሔድ ባለፈ እንደበፊቱ ወረራቸው ከተማዋንና የቀሩትን አብያተ ክርስቲያናት በእሳት ላንቃ አልለበሰቧትም። በሦስተኛነት አለመጠቀሱ የመጣው ከዚህ አንጻር ይመስላል። እኔ ግን በክርስቲያኑ ሕዝብ ላይ የደረሰውን ዕልቂት በመቁጠር እና ድንበር አልፎ መግባቱን በማሰብ የጥፋት ዘመቻውን ሦስት ጊዜ አድርሼዋለሁ።

ከተቃጠሉት አብያተ ክርስቲያናት መሐከል ለዚህ ቅጽ በቀጣዩ ምዕራፍ ያሉት አድባራትና ገዳማት ተመርጠዋል።

ምንጭ

- የኢትዮጵያ ታሪክ ከ1845 እስከ 1966። ገጽ 86
- ዐፄ ዮሐንስ እና የኢትዮጵያ አንድነት። ገጽ 277፣ 278፣ 447፣ 448፣ 547
- ሐመረ ተዋሕዶ። ገጽ 149- 152
- የኢትዮጵያ ታሪክ ከዐፄ ቴዎድሮስ እስከ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ። ገጽ 67፣71
- የቤተ ክርስቲያን መረጃዎች። ገጽ 73- 76
- እደ ማርያም ጸጋ ተሻለ። /ፕ.ር/ የሊቀ ካህናት አለቃ ጸጋ ተሻለ የሕይወት ታሪክ። ካናዳ፣ 2003። ገጽ 56
- ላጲሶ ጌ. ድሌቦ። /ዶ.ር/ የኢትዮጵያ ረጅም የሕዝብና የመንግሥት ታሪክ። አዲስ አበባ፣ 1982። ንግድ ማተሚያ ቤት። ገጽ 270፣ 271፣
- የኢትዮጵያ ታሪክ ከመጀመሪያ እስከ አሁኑ ዘመን። ገጽ 301-308
- Historical Dictionary of Ethiopia pagg 121